Pârvu Boerescu

DIFICULTĂŢI ALE ETIMOLOGIEI LIMBII ROMÂNE: *ABUR*

Etimologia cuvântului *abur*, cu variantele *abor*, *abore*, *abure*, a fost, este şi va fi în continuare controversată, dificultăţile întâlnite în încercarea de a o rezolva fiind cu totul neobişnuite.

Cea mai veche atestare a acestuia se află în *Psaltirea Hurmuzaki*: *aburъ* (115^{r}/23), articulat *aburulъ* (120^{v}/11), cf. *aburu* (nearticulat!) în *Codicele Voroneţean* (65^{v}/10), aceasta fiind forma sa cea mai veche şi, probabil, cea mai apropiată de etimon.

Sensurile cuvântului *abur* sunt următoarele (cf. DA, I, 8.): 1. vapori de apă etc., lichid trecut în stare gazoasă; exhalaţie, fum; aer încărcat cu vapori (ceaţă rară); tăria vinului, emanaţie, mireasmă, aromă; 2. respiraţie, suflu; 3. suflet al animalelor sau (cf. MDA): 3. suflet. Adriana Ionescu (1985, 33) menţionează şi alte sensuri figurate: *abur* ca „viaţă"; „furtună"[1]; „haos, nelinişte, confuzie". În sursele consultate nu a mai fost înregistrat până acum sensul religios de „duh (dumnezeiesc)" al lui *abur*, atestat în *Psaltirea Hurmuzaki.*

Grigore Brâncuş (VA, 28–30) include termenul *abur* printre „cuvintele autohtone sigure", prin raportare la alb. *avull*, dialectal (gheg) şi învechit: *abull* (*ap.* Gazulli), cu variantele *avullë* (Bogdani, sec. XVII) şi *avëll* (Meyer, EWA, 21), având sensurile: „abur; dogoarea focului, foc, căldură mare" sau (cf. Topciu–Melonashi, DA-R, 47) „1. abur, vapori de apă; 2. ceaţă rară; 3. val de căldură; dogoare, dogoreală"; etc. 6. (ca adj.) „cald, fierbinte, foarte încălzit"; (fig.) *marr avull* „a lua f o c, a se înfuria, a se aprinde" etc. În acelaşi timp, Gr. Brâncuş respinge categoric ipoteza împrumutării lui *abur* din limba albaneză (< alb. *avull*): «Explicaţia prin albaneză, indiferent de varianta de la care pornim, ridică dificultăţi de ordin fonetic peste care nu se poate trece» (VA, 29). Concluzia autorului este extrem de prudentă: „Nu poate fi tăgăduită însă înrudirea celor două cuvinte şi provenienţa lor, în mod independent, dintr-un izvor comun", reluând aproape identic spusele lui B.P. Hasdeu: «*abur* şi albanezul *avul[l]*... sânt de aceeaşi origine primitivă, însă fără a se fi putut naşte unul din altul» (EMR, I, 101).

„Izvorul comun" a fost raportat la radicalul i.-e. **u̯e-*, **au̯e-* „a sufla, a bate vântul", cf. gr. *ἄϋρα* „suflare, boare, curent de aer" etc., ipoteză propusă de Hasdeu

[1] Mai potrivit şi mai verosimil ar fi fost „**nor** de furtună": «*vânt samănă şi* ***abur*** *va săcera*» (*loc. cit.*).

LR, LX, nr. 2, p. 193–229, Bucureşti, 2011

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

(EMR, I, 101), aprobată de I.I. Russu (ER, 246): i.-e. **au̯-o-l-* > tr./il. *avol- avul-* > r. *abure*[2] [*-v-* > *-b-*!], citată de Gr. Brâncuş şi reluată de Wald–Sluşanschi (ILIE, 114, 118): «daco-moes. **awolo* „suflu fierbinte, dogoare" < i.-e. **əw* „a sufla", cf. gr. *ἄ̓ϋω* „a sufla", lat. *uentus*», ipoteză care lasă neexplicată presupusa tranziţie fonetică: i.-e. **-u̯-* (intervocalic) > tr.-dac./il. **-b-* > v. alb. dial. şi r. *-b-*, din *abull* şi *abur*.

Desigur, au mai fost avansate şi alte propuneri cu privire la comparaţia în plan indo-european, care ar justifica totuşi prezenţa lui *b* intervocalic, de exemplu aceea după care r. *abur* şi alb. *avull* ar fi „foarte probabil" amplificări ale rad. i.-e. **ab-* „apă" (Gr. Brâncuş, VA, 29); prin comparaţie cu messap. *Atabulus*[3] [*at-abulus* „(*vântul*) care bate] de dincolo de apă [dinspre Marea Adriatică!]" (H. Krahe, 1955, 41; cf. M.E. Schmidt[4], KZ, 57, 1930, 15) sau: i.-e. **ab-* „apă" + suf. daco-moes. *-ules* (A. Ionescu[5], 1985, 35) etimologie greu sustenabilă semantic, care nu rezolvă nici măcar problema menţinerii lui *b* intervocalic. (Pentru ipoteza lui N. Jokl, o explicaţie exclusiv pe terenul limbii albaneze, vezi *infra*, cf. E. Çabej, SE, II, 116 şi comentariile lui Gr. Brâncuş, VA, 29.) Ar mai trebui citat prototipul ipotetic alb.-r. **agwulo*, cf. mnd. *qualm* „abur, fum", propus de H. Barić[6], sau ipoteza lui Gustav Meyer: «alb. *avull* < **abros* (comp. cu r. *abur*) < i.-e. **abhros*, cf. v. ind. *abhrás*, avest. *awra-*, n. pers. *abr*, kurd. *(h)avr* „nor"[7]».

După cum se poate lesne observa, dincolo de nepotrivirile semantice şi fonetice cu cele mai multe dintre radicalele indo-europene propuse pentru comparaţie, dificultatea principală a etimologiei lui *abur* se reduce, în ultimă instanţă, la problema o r i g i n i i şi apoi a p ă s t r ă r i i lui *b* intervocalic autohton în română, respectiv a lui *b* autohton evoluat la *v* intervocalic în albaneză.

În această situaţie, singura şansă pentru găsirea unei soluţii etimologice corecte este să pornim, în ipotezele noastre, de la legile bine verificate şi validate ale foneticii istorice, căutând în acelaşi timp evoluţiile semantice cele mai plauzibile. În plus, e bine să ne bazăm numai pe ceea ce este sigur: 1. *abur* şi alb. *avull* sunt cuvinte vechi, anterioare împrumuturilor din slavă. 2. Ele provin în ambele limbi

[2] «Un i.-e. **au̯-o-l-* a dat în zona traco-iliră **avol- avul-*, conservat mai fidel în alb., devenit[?] *abure* în rom., cu *l* > *r* şi păstrarea neconformă a lui *b* intervocalic din *v.*»[!!] (I.I. Russu, *loc. cit.*, s.n. P.B.)

[3] I.I. Russu (*Ilirii*, 53) contestă apartenenţa lui *atabulus* la lexicul iliro-messapic! (Cf. Parlangèli, *StMs*. 404–417).

[4] Redăm şi punctul de vedere al lui M. E. Schmidt, *op. cit.*, 15: «aşa cum arată mesap. *At-abulus* „numele unui vânt la Apuli", **abulo-* aparţine împreună cu arm. *amp* „nor", gr. *ὄμβρος* „ploaie", v. ind. *ambu* „apă", gall. *ambe* „râu" la un i.-e. **abnis*...»

[5] Adriana Ionescu citează inexact din Duridanov (1969, 35): „tr. *aba* „râu", cf. let. *Abaŗa, Abuļa*." În discuţia autorului despre *Calabeus*, numele antic, presupus dacic, al unui râu din Dobrogea, secvenţa finală *-abeus* (**abai-*, **abavia*) a fost raportată la numele altor râuri: let. *Abava*, lit. *Abistà*, *Abeļa*, cf. i.-e. **ab-* „apă, râu", cf. v. irl. *ab* „râu", lat. *amnis* (< **abnis*) „id.".

[6] Un prototip albanez-român **agwulo* < i.-e. **g^{u}(h)* şi **g(h)u̯*; **g^{u}l̥l*, cf. mnd. *qualm* „abur, fum" (Barić, ARS, 107). Vezi şi Pokorny, IEW, 471–472. [Tr.-d. **-gw-* > r. *-b-*, cf. lat. *interrogāre*/ **interguāre* > r. *întreba*, lat. *lingua* > r. *limbă* ?! (*n.n. P.B.*)]

[7] G. Meyer, *Albanische Studien*, III, 36; vezi şi Pokorny, IEW, 316.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

dintr-un „izvor” comun, neputând fi împrumuturi din albaneză în română sau din română în albaneză. 3. În ambele limbi, *b* intervocalic nu a dispărut în acest caz, fiind păstrat nealterat în română, doar în albaneză transformat ulterior în *v*.

Dacă gândim astfel, se vor exclude de la sine acele soluţii care admit evoluţiile interne într-una numai dintre cele două limbi. De exemplu, ipoteza lui N. Jokl: cf. alb. *valë* „val, undă, clocot, dogoare”: bază **a-vel-(os)* sau **a-v^{e}l-(os)* „căldură, febră”, la care E. Çabej (SE, II, 117) adaugă comparaţia cu alb. (reg.) *avë* „răsuflare, suflet”, ori ipoteza lui B. Demiraj (AS, 85 şi 72): cf. alb. *aft* „Duft”, „aromă, abur fin, ceaţă”, „Luftzug”, „curent de aer” şi alb. *afsh* „Atem”, „răsuflare, suflu”[8] < **av(ə)*, cf. rad. i.-e. **h$_2$eu̯h$_1$-* „wehen, blasen, hauchen”, „a sufla”, cu referire doar la limba albaneză, precum şi ipoteza lui Al. Philippide (*Principii,* 1894, 33), reluată de E. Petrovici (CL, X, 2, 1965, 357): *abur* < *boare* „adierea vântului” < lat. *boreas* „vânt din nord”[9], o evoluţie explicabilă ipotetic numai pe teren românesc.

Prin urmare, ţinând seama de înrudirea certă dintre r. *abur* şi alb. *avull*, suntem datori să clarificăm mai întâi, originea cuvântului albanez, în contextul evoluţiilor fonetice istorice ale limbii albaneze.

Cea mai recentă contribuţie în această direcţie este dată de Vl. Orel (AED, 12), care reconstruieşte o formă PAlb. **abula*, continuând un mai vechi **n̥bh(u)lo-*[10], ce ar aparţine bazei i.-e. **nebh-* „umed, apă, ceaţă, nor”. Astfel, *abur* şi alb. *avull* ar fi înrudite în plan indo-european cu lat. *nebula*[11] (> r. *negură*), cf. Pokorny, IEW, 315.

Vl. Orel explică în continuare modul cum s-a păstrat, pare-se d o a r în acest caz, *v* intervocalic albanez: „în privinţa lui *-v-*, acesta este reflexul procesului nefinalizat de spirantizare şi de dispariţie a ocluzivelor sonore intervocalice; aşteptata schimbare a lui *-v-* în zero nu a avut loc deoarece acesta preceda o vocală rotunjită posterioară”[12].

Mai demult, E. Çabej arăta că: „încă din perioada preistorică şi din perioada antică a albanezei, ocluzivele sonore *b, d, g* au dispărut când se aflau în poziţie intervocalică. ...Fenomenul a cuprins elementele autohtone şi împrumuturile greceşti vechi şi latine ale albanezei.” (E. Çabej, *Introducere în istoria limbii albaneze*,

[8] Cf. alb. *afsh* „val de căldură, aburii pământului; boare; val de frig; duh, suflare, răsuflare caldă, aburi care ies din gură; duhoare, mireasmă”, *aft* „rafală de vânt”, *avër* „zăpuşeală, arşiţă, valuri de căldură, dar şi sloiuri de gheaţă”, vezi şi *avdos* „sloi de gheaţă” (Topciu–Melonashi, cf. Orel, AED, 12).

[9] Vezi şi DA, I, 586; Ciorănescu, DER, 942.

[10] Un prototip asemănător fusese dat şi de E. Hamp (RRL, 1975, 500): «Alb. *avull* and Skt. *abhrá* go back to IE **Nbhlo-*» [*N* = nazală sonantă de tipul *m̥,n̥*.], ipoteză criticată şi respinsă de Vl. Orel (*l. cit.*).

[11] La legătura directă dintre alb. *avull* şi lat. *nebula* se gândise V. Pisani (REIE, 1947, 17): lat. vg. **nebla* „negură, ceaţă, vapori” (cf. it. *nebbia* etc.) > alb. **njablë* (cf. alb. *shalë* „şa” < lat. *sella* „id.”). Prin separarea lui *një* (num. alb. „un, o”) ar fi rămas doar **ablë*, de unde, cu o vocală anaptistică: *abull* > r. *abur* şi alb. *avull*. Pentru genul masculin, cf. it. *nuvola* şi *nuvolo* „nor”.

[12] «As to *-v-*, it reflects the unfinished process of spirantization and loss of intervocalic voiced stops; the expected change of *-v-* to zero did not occur as it preceeded a back rounded vowel» (Orel, AED, 12).

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

1997, p. 169.) În exemplificările oferite de autor cu privire la *b* intervocalic nu apar însă decât alb. *kalë* „cal" < lat. *caballus* şi *djall* „demon" < *diabolus* (vezi şi altele la Brâncuş, VA, 29), fără niciun exemplu de dispariţie a lui *b* intervocalic autohton. Nici păstrarea lui *b* probabil protoalbanez, în *rrebe*, *rribë*, *shkabë*, ori latin, în *rrobull* „varietate de pin" < *robur* „gorun, lemn tare (de stejar etc.)" sau **robullus* (cf. REW[3], 7353), nu este explicată. După regula generală dată de E. Çabej, acestea ar trebui să fie nişte împrumuturi târzii din latină, cum ar fi *pëganë/ pëgërë* < *paganus*, ori cuvinte de origine slavă! etc. Înlocuirea lui *b* intervocalic, singur sau în grup consonantic, cu *v*, în câteva împrumuturi vechi din latină nu este nici măcar amintită de autorul acestei altminteri foarte valoroase introduceri în fonetica istorică a limbii albaneze.

Pe de altă parte, fără să observe acest lucru, pe parcursul dicţionarului său, *Albanian Etymological Dictionary* (1998), Vl. Orel contrazice atât legea fonetică enunţată de E. Çabej, cât şi propria sa teorie, atribuind etimologii autohtone unor cuvinte care îl păstrează pe *b* intervocalic, anume *rrebe* „toană, capriciu" şi *rrebull* „bălţat" < PAlb. **raiba* (id., 379), *rribë* „furtună, vânt, cascadă, torent" < PAlb. **wribā* (id., 386) etc. De asemenea, apar alte situaţii cu *-b-* arhaic, prin comparaţie cu un *-p-* latin sau un *-b-* vechi slav, în *gabonje* şi *shkabë* < PAlb. **gaba/ *kaba* „vultur" (id., 107, 415) etc. Văzând acestea, putem să ne întrebăm de ce *-b-* din PAlb. **abula*, considerat autohton, nu putea să se fi păstrat totuşi neschimbat, similar cazurilor citate.

Parcurgând corpusul de etimologii din dicţionarul lui Vl. Orel, confruntat şi cu repertoriul împrumuturilor latine din albaneză (Cătălina Vătăşescu, 1997), am constatat un fapt care nu a mai fost relevat până acum: cu excepţia presupusului cuvânt autohton alb. *avull*, evoluţia *-b-* > *-v-* este specifică numai unora dintre elementele latine vechi ale limbii albaneze, precum *javë* „săptămână" < *hebdomas*[13] (Orel, AED, 158); *vgje* „pin mediteranean (negru, ~ de Alep etc.)", cu variantele mai apropiate de etimon *vgjenjë* „idem" şi ***vjenjë*** „cedru", cf. *venjë* „un fel de tisă, ienupăr de Fenicia" (Çabej, SE, I, 172) < *abiēgnum*[14] „de brad" (Orel, AED, 506); *rrevë* „sorţ, (tragere la) sorţi" < *rebus*, dat.-abl. pl. al lui *res* „lucru, circumstanţă", cu *-b-* lat. intervocalic > *-v-* (Orel, AED, 381), spre deosebire de *rrebe* (v. supra), cu *-b-* protoalbanez!

Nu am întâlnit alte cuvinte albaneze cu *v* intervocalic provenit nici dintr-un *b* autohton şi nici dintr-un *b* slav ori de altă origine. Alb. *rrojbë* „carthamus" pare să fie împrumutat din r. *roibă* (cf. Orel, AED, 389) sau mai curând din lat. **robia* = *rubia* (Vătăşescu, 1997, 185, cu bibliografie), iar în alb. *zgjebe* < lat. *scabiēs* „râie"

[13] Cătălina Vătăşescu (1997, 130) consideră această etimologie ca fiind „îndoielnică", probabil din cauza formei dalmate *yedma* sau a celei retoromane (obw.) *yamna* (REW[3], 4090), unde *b* din lat. *hebd(o)mas* „săptămână" a dispărut în mod normal. Reducerea grupului *-bd(m)-* din *hebd(om)as* la *-b-* (> *-v-*) din alb. *javë* rămâne totuşi unica ipoteză posibilă, câtă vreme nu găsim o altă soluţie etimologică.

[14] Etimologie citată şi de Cătălina Vătăşescu (1997, 159), însă precedată de „?".

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

(cf. *zgaibă*), prezenţa *iotului* a permis, la fel ca în română, păstrarea nealterată a lui *b* latin, deoarece acesta a încetat să mai fie intervocalic[15].

În consecinţă, ajungem la concluzia conform căreia alb. *abull* (formă dialectală ghegă învechită, practic dispărută), *avull* (cu varianta *avëll*) ar putea să fie un vechi împrumut d i n l a t i n ă.

Revenind acum la limba română, variantele regionale, învechite sau rare ale lui ***abur**: abor*, *abore*, *abure* se încadrează perfect în tipologia variantelor unor cuvinte m o ş t e n i t e care au dobândit o structură fonetică asemănătoare[16]: *fagur, fagor,* ***fagure*** (< lat. **favulus*); ***faur**, fauor* (< lat. *faber, -brum*); ***grangur**, grangor, grangure* (< lat. *galgulus*); ***graur**, graure* (< lat. *graulus*); ***laur**, laor, laore, laure* (< lat. *laurus*)*; martur,* ***martor**, martore, marture* (< lat. *martur*, *-em* = *martyr*); ***mascur**, mascor, mascru, mascure* (< lat. *masculus*); ***taur**, taor, taore, taure* (< lat. *taurus*); ***vultur**, vultor, vulture* (< lat. *vultur*, *-em*) etc., având în comun faptul că toate sunt substantive masculine, iar cu excepţia lui *fagure*, toate primesc în mod normal articolul hotărât *-(u)l*, iar numai accidental, analogic, art. *-(e)le*. Această tipologie este sensibil diferită în cazul masculinelor care provin cu maximă probabilitate din substrat, de obicei terminate în *-ur**e*** (< dac.-moes. **-ules*, cf. A. Ionescu, 1980, 501), cu art. hot. *-le*, de exemplu: ***brusture***[17]*, brustur, bruscan, bruscălan, brustan, brostan* (cf. alb. *brushtull* „iederă”); ***sâmbure**, sâmbur, simbure, sumbur* (cf. alb. *sumbull*, *thumbull* „bumb, gămălie, nod”)*;* ***viezure**, viezur, viezură, viezune, viezună, vierzure, viezire, viezine* (cf. alb. *vjedhullë/ vjedull* „idem”). De remarcat faptul că *brushtull, sumbull, thumbull, vjedull* etc. sunt substantive feminine în limba albaneză standard, iar *avull*, substantiv masculin.

Originea latină pentru alb. *avull* şi statutul de cuvânt moştenit pentru r. *abur* pot fi însă demonstrate cu o singură condiţie: etimonul sau etimoanele latine să explice satisfăcător şi congruent evoluţiile fonetice şi semantice din ambele limbi.

De aceea, acceptând postulatul că *abur* este un cuvânt vechi în limbă, existent şi în aromână, în ipoteza că ar fi moştenit din latină, ţinând cont şi de variante, forma acestuia, în latina dunăreană, putea să fi fost: ***a**(**b**)**bŏr**, **-em**, cf. lat. *arbŏrem* > rom. *arbure* sau ***a**(**b**)**bŭr**, **-ŏrem**, cf. lat. *rōbŭr* „lemn tare (de stejar etc.)” > alb. *rrobull* „varietate de pin”, ori ***a**(**b**)**bŭlus**, cf. lat. *mascŭlus* > *mascur* şi alb. *mashkull* „mascul” sau ***a**(**b**)**bŭle-**, cf. lat. dun. ***vedzule-*** şi alb. *vjedhull(ë) / vjedull* (fem.) „viezure” < PAlb. **wedza* (Orel, AED, 510).

Împotriva variantelor **a(b)bŏrem*, **a(b)bŭrem*, **a(b)bŭle-* se ridică observaţia lui B.P. Hasdeu (EMR, I, 96): „articulat însă, poporul zice numai *aborul* sau

[15] Cf. Florica Dimitrescu, 1967, 88 etc.

[16] Vezi MDA, cf. CDDE; S. Puşcariu, DR, V, 762 şi Gr. Brâncuş, SILR, I, 159.

[17] G. Giuglea (1944, 112) era de părere că *brustur(e)* ar fi un singular refăcut din pl. *brusturi*, dintr-un primitiv **burst*, comparat, din cauza florilor ţepoase, cu v. isl. *burst*, ags. *byrst*, ahd. *burst* „Borste” etc., toate având sensul de „ghimpe, ţep, păr ţepos (de perie)”. Pentru alb. *brushtull*, vezi Orel, AED, 38.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

aburul, niciodată aborele sau *aburele*[18].” De aceea, forma arhaică primară a lui *abur* trebuie să fi fost ***a(b)bŭl̲us***, căreia îi corespunde perfect, din punct de vedere fonetic, varianta albaneză dialectală mai veche (ghegă) *abul̲l*.

I.-A. Candrea (*Le consonantisme*, 63) era de părere că tratamentul grupului latin **-bb-** în română a urmat regula generală: pierzându-şi primul element, ar fi trebuit să se reducă la *b* (simplu) şi după aceea să dispară cu totul în poziție intervocalică. Excepțiile cu *b* păstrat: verbul *abat* «doit être considéré comme un dérivé roumain de *bat*» şi nu ca moştenit din lat **abbattere*, iar la originea verbului *a abura* n-ar sta lat. **abburare*, «mais un primitif inconnu auquel se rattache aussi l’alb. *avul[l]*.»

Etimonul necunoscut invocat de Candrea nu putea să fie autohton, deoarece cuvintele autohtone intrate în latina populară dunăreană au evoluat din punct de vedere fonetic în mod asemănător cuvintelor moştenite din latină, deci, în conformitate cu teoria citată, fie că era autohton, fie că era latin, *b* din *abur* nu s-ar fi putut păstra![19] Dacă r. *abur* ar fi fost un împrumut din protoalbaneză, aşa cum credeau I.-A. Candrea şi, mai recent, Vl. Orel printre alții, pentru justificarea păstrării lui *b*, acest pretins împrumut vechi albanez ar fi trebuit să intre în limbă concomitent cu împrumuturile slave de tipul *babă*, *pagubă*, *slobod* etc., ceea ce iarăşi nu se poate accepta, de această dată din punct de vedere cronologic, întrucât vecinătatea dintre strămoşii românilor şi cei ai albanezilor a fost întreruptă tocmai prin venirea slavilor[20].

Cea mai plauzibilă soluție ar fi să considerăm că grupul *bb* latin s-a conservat ca un ***-b-*** forte, moştenit ca atare din latina dunăreană, atât în *a abate* (lat. < *abbattere* – DEX, MDA, DEXI), în *gheb* (lat. < **glibbus* < **gibbŭlus* < *gibbus* – cf. Puşcariu, LR, II, p. 94), cât şi în *abur*, respectiv *a abura.*

Lucrurile s-ar simplifica şi mai mult dacă am accepta, *mutatis mutandis*, părerea lui Vl. Orel din citatul de mai sus, o e x c e p ț i e a legii în sensul că trecerea lui ***b*** l a t i n intervocalic la ***-u̯-*** a fost i n h i b a t ă atunci când ***b*** era geminat (***-bb-***), ori atunci când ***b*** era precedat de un ***o***, cu condiția strictă să fi fost

[18] Vezi şi varianta rară, articulată *áburea* (DA), care s-ar putea explica prin preferința autorului (ardelean) al *Povățuirii pentru economia de câmp* (1806) pentru analogia cu fem. *mazărea*, în locul celei cu masc. *viezurele*, care necesită o silabă în plus. Este însă prea puțin probabil ca varianta *abure* să fi fost vreodată articulată fem. pl. **aburile*, în loc de *aburii* !

[19] Vezi şi opinia contrară (V. Frățilă, LR, 1972, 3, 250), conform căreia *Ibru*, numele unui pârâu de pe teritoriul satului Stroiești, din nordul județului Gorj, ar proveni din substratul autohton, *b* fiind păstrat la fel ca şi în *abur*. În *Dicționarul topografic şi statistic al României* de D. Frunzescu (1872) şi în *Marele Dicționar Geografic al României* (IV, 1901) acest pârâu nu este înregistrat. În schimb apar *Ibra* şi *Imbra*, numele unor ostroave ale Dunării din dreptul satului Potelu, respectiv, mai sus de Celei, în fostul jud. Romanați, *Ibrianul* – două sate în jud. Dâmbovița, *Ibrişorul* – deal în jud. Tulcea, com. Slava Rusă, *Valea Imbrului* – vale în jud. Galați, com. Pechea.

[20] Remarcabilă este, în acest sens, opinia lui G. Giuglea (1944, 22): Originea lor [dr. *abur* şi alb. *avull*] este necunoscută, ea ar putea să fie latină, greacă sau preromanică, dar păstrarea sunetului [*b*] în forma românească presupune un *-bv- -bb-*, aşadar o dezvoltare proprie numai limbii noastre. De aceea, centrul de iradiere, de răspândire al acestora, trebuie căutat în altă parte decât în domeniul albanez.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

urmat n u m a i de ***ŭ*** (scurt), cf alb. *rróbull* < lat. *robŭr* (sau *robullus*). În aceste contexte, păstrarea lui *b* intervocalic n-ar mai constitui o anomalie, nici în română şi nici în albaneză, iar alte câteva etimologii româneşti nesigure ar fi şi ele lămurite definitiv, fără probleme, de exemplu *a aburca*, cf. *a urca*[21] şi (reg.) *scrob*$^{(3)}$ „groapă cu apă”, din lat. pop. **scrŏbŭs* (cl. *scrobs*/ *scrobis* „groapă”).

Oricum, este cert că secvenţa lat. *-abu-* a suferit tratamente diferite în română: **habunt*[22] > *au* şi *stabŭlum* > *staur; sabūcus* > *soc* (cf. ar. *saúgu, săuc, soc, sug, suug*); *habuī* > *avui* şi **habutum* > *avut; ab-*(b)ŭrĭcō* > *abúrc*, faţă de **bŭrĭcō* > *búrec* (v. şi Hasdeu, EMR, I, *Addenda*); lat. (< gr.) *carabus* > *cărăb(úş)*. Păstrarea lui *-b-* în *abur* şi *cărăbuş*, în contextele fonetice amintite, a fost consolidată şi de necesitatea evitării omonimiei supărătoare cu *aur*, respectiv cu *cărăuş*.

În această ecuaţie cu un număr impresionant de mare al necunoscutelor, unele dintre ipotezele anterioare citate de I.I. Russu (ER, 245), precum lat. *vapor* (Maior, LB, 2; Diez, EWR, 359; Miklosich, AlbF, II, 69; LaurM, DLR, I, 16; Cihac, DEDR, I, 1; Meyer, EWAlb, 21), **vapulus*, *vapor* (Pascu, SR, 77 etc.) sau *ā-volo, -āre* [!] (Pericle Papahagi) sunt în mod cert neconvingătoare, fie din motive fonetice, fie din motive semantice, fie din amândouă în acelaşi timp. Totuşi, soluţiile lui O. Densusianu: postverbal din **ab-burō, -īre* (*ad* + *burere*, refăcut din *bustum*) „a arde”, sau **abbulīre* > *a aburi* („Romania”, XXV, 130–131, cf. Puşcariu, EW, 5, şi Al. Ciorănescu, DER, 28: *albŭlus* „pată albă”, cf. it. *Avolo*, REW^3, 328) pot să rămână în discuţie, întrucât fiecare dintre ele conţine câte un sâmbure de adevăr, pentru derivare pornind de la un verb latin pronunţându-se ferm şi Marius Sala (IER, 162).

Critica lui Al. Ciorănescu adusă ipotezei lui O. Densusianu: „ideea de vapori nu se potriveşte cu cea de combustie” este excesivă şi injustă, întrucât *aburii* sunt vaporii degajaţi prin fierbere, iar relaţia combustie – căldură (fierbere) – abur nu poate fi exclusă, din principiu, ca posibilă evoluţie semantică (v. *infra*). Nici ideea că *abur* ar putea fi un deverbativ de la *a abura* sau *a aburi* nu este atât de absurdă din punct de vedere formal, dacă avem în vedere că *zăpadă* este dat de dicţionarele recente ca postverbal de la *a zăpădi* sau (înv.) *turbur* „tulburare, agitaţie” apare în aceleaşi dicţionare ca postverbal de la (înv.) *a turbura* < lat. **turbulare* etc.

[21] În privinţa verbului *a aburca*, etimologia dată de S. Puşcariu (acceptată în DA, CADE şi REW^3, 606), **arboricāre*, este neverosimilă din punct de vedere semantic şi prea complicată din punct de vedere fonetic. În schimb, înrudirea verbelor *a aburca* şi *a urca* este evidentă, aceasta rămânând singura soluţie etimologică care ar merita să fie luată în seamă: r. *a (se) aburca*, din lat. *ab-*(b)ŭrĭcāre* (= **ŏrĭcāre*, cl. *orīrī*). Apariţia lui *b-* protetic în verbul din lat. pop. **ŭrĭcāre* (*a urca*) > **bŭrĭcāre* (*a burica*), şi apoi a prefixului *ab-* + **bŭr(ĭ)cāre* (*a aburca*), ar putea fi explicată prin modelul lat. *ūrere, **u**stum; **b**ustum; (am**b**ustum) am**b**ūrere* > pop. **a**bb**u**rāre* (cf. Ciorănescu, DER, 29; REW^3, 15 etc.).

[22] În latina dunăreană **habunt* devenise deja **haunt* (cf. W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, II, p. 300), spre deosebire de *habetis* sau *habere* care au evoluat mai ales atunci când era urmat de un *e* accentuat spre **(h)aveti(s)*, **(h)avere*, cu *v* intervocalic analogic, în toate limbile romanice, cu excepţia unor variante aromâne sudice şi a dialectului sard logudorez (cf. I.-A. Candrea, *Le consonantisme*, 5; M. Sala, *Contributions*, 149, 159–160, 208; REW^3, 3958).

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

Propunerea lui Al. Ciorănescu: adj. lat. ***albŭlus*** „alburiu, albicios, alb", substantivat, cu înțelesul transferat asupra unui suport material: „ceva alburiu, albicios" este suficient de adecvată, ținând seama de faptul că aburii din apa clocotită, norișorul de aburi din respirație şi ceața mai rară au într-adevăr acea culoare alburie care a determinat, în nordul Europei, apropierea de sens primitivă dintre *răsuflare* şi *abur*. Adj. lat. *albŭlus, -a* are ca urmaşi romanici, de exemplu, adj. it. *(acque) álbule* „(ape) albicioase", dar mai ales substantive: it. *álbula* „cataractă la câini", care l-a înlocuit pe lat. *albūgō* „albeață la ochi"; *aquálbura* „apă de izvor" etc., dar şi formele disimilate: it. ***avolo*** şi *avola*, fr. *ablette*, un peşte alb numit *albişoară*, *ablişoară* sau *obleț*, etc. (REW[3], 328 şi LEI, I, 1508–1511). Este interesant faptul că în familia lui *albus* singurul caz de disimilare totală a sunetului *l* din grupul *lb* a avut loc tocmai în adjectivul substantivat *albŭlus*, *albŭla*, devenit fie **ab(u)la* > **a b l a* > fr. *able(tte)* şi r. **ablă* > *abl-işoară* (cf. Puşcariu, DR, III, 826), cu primul *u* sincopat, fie ****a b ŭ l u s*** (vezi REW[3], 328. 2.), cu acelaşi *u* n e s i n c o p a t, atunci când numele culorii alburii a fost transferat posesorului culorii respective. Şi mai interesant este detaliul că ambele evoluții fonetice au avut loc şi în română (dacă la feminin nu este vorba totuşi de o simplă metateză: *al<u>b</u>işoară* > *a<u>b</u>lişoară*). Disimilarea a avut loc în ciuda faptului că grupul *-lb-* este păstrat în toate celelalte cazuri, cu excepția lui *searbăd* „palid" < **exalbidus*, fiind întărit şi de evoluția lat. *-lv-* > *-lb-* (v. *albie*, cf. lat. *alveus* etc.).

Problema cea mai dificilă din punct de vedere semantic şi fonetic este aceea a neîncrederii generale într-un lat. pop. ****a(l)bŭlus***, cu sensul inițial de „(abur) alburiu", despre care se crede că nu ar fi putut exista, chiar dacă grupul lat. *-lb-* ar fi fost redus la *-(b)b-*, trecând prin etapa intermediară *-u̯b-*. Pentru a confirma disimilarea grupului lat. *-lb-* şi păstrarea lui *b* intervocalic, dar mai ales pentru a face mai probabilă evoluția semantică de la ceva „alburiu" la „aburul" provenit din fierbere este necesară ipoteza contaminării lui ***albŭlus*** / ****aubŭlus***[23] „*norişorul *alburiu* provenit din respirație, vizibil în aerul rece" cu deverbativul ****abbŭllus***[24] „*aburul fierbinte ieşit din apa clocotită" < lat. pop. ****ab-bullāre*** (despre apa fiartă care dă în clocot) „a scoate aburi fierbinți" < lat. *bullāre/ bullīre* „a clocoti, a fierbe în clocot" (cf. alb. *avulloj* (5) „a scoate aburi"). Prin influența verbului *bullāre* (cu prefixul **ab-*), se pot explica, în plus, sensurile „val de căldură; dogoare, dogoreală" ale alb. *avull* şi, parțial, sensul popular de „a dogori" al verbului r. *a aburi*.

Obținută prin simplificarea grupului *-lb-* din *albulus* şi a lui *-ll-* din **abbullus*, din cele două cuvinte intrate în coliziune, forma arhetipală ****á(b)bulus***

[23] Cf. r. reg. ***aubu*** = *alb(u)* – Marius Sala, *Contributions*, 31.

[24] Citez câteva exemple de substantive postverbale latine, pentru comparație (cf. Ernout–Meillet): *ambulō* „umblu" – *fūn-ambulus* „dansator pe funie", *coquō* „gătesc" – *coquus* „bucătar", *currō* „alerg" – *currus* „car", *dō* „dau" – *dōs* „zestre", *genō* „nasc" – *genus* „obârşie, neam", *mergō* „scufund, plonjez" – *mergus* „cufundar", *prōmō* „scot ceva din ceva" – *prōmus* „(sclavul care scoate vinul din amfore/ sulurile din bibliotecă), chelar, custode", *sonō* „sun" – *sonus* „sunet", *titillō* „gâdil" – *titillus* „gâdilare", *vellō* „smulg, tund" – *vellus* „lână tunsă, smoc", *volō* „(eu) zbor" – **volus* „zbor" etc.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

ar fi dobândit astfel sensul general păstrat până în prezent, cel de vapori de apă, albicioşi, calzi, dar nu neapărat fierbinţi. Practic, lat. *albulus* l-ar fi „absorbit" pe **abbullus*, din contopirea lor două rezultând evoluţia fonetică: *-lb- (-ụb-)* + *-bb-* > *-bb-* şi schimbarea desinenţei *'-ullus* > suf. *'-ulus-*[25], cu păstrarea accentului tonic pe *a* iniţial.

Ipoteza astfel formulată poate părea nejustificată din cauza faptului că verbul reconstruit ***ab-bullāre** nu s-a păstrat nemodificat nicăieri în limbile şi dialectele romanice, motiv pentru care nici nu putea fi înregistrat în REW[3], chiar dacă W. Meyer-Lübke ar fi avut în vedere o asemenea formă romanică.

Realitatea existenţei variantelor prefixate din latina populară **ab-bullāre*/ **ab-bullīre* „a fierbe în clocote scoţând aburi", care au preluat şi înţelesul verbului *ēbullīre* „a da pe dinafară (despre apa care fierbe)" sau pe cel al verbului *bullāre* „a clocoti" este c o n f i r m a t ă, totuşi, de sensurile divergente ale lat. pop. ***abburāre** „a arde, a pârli, a pârjoli" (cf. lat. cl. *ambūrĕre* „a arde jur împrejur, a arde pe jumătate, a pârli"), deoarece în REW[3], nr. 15, s.v. **abburāre*, apar unele forme romanice care au o altă semnificaţie decât „verbrennen", anume it. dial. (Subiaco, Romagna) ***abburare*** „a da pe dinafară" (despre apa care fierbe în clocot într-o oală cu capac) sau wallon. (Liège/ Lüttich) [scris fonetic:] *a b u r* „a clocoti" (REW[3], 1389) [***aboûre*** „jaillir à gros bouillons, déborder", VLW, 63; Haust, DL, 5].

Relaţia semantică dintre combustie şi fierberea apei în clocote a condus astfel la contaminarea din latina târzie dintre lat. *ēbullīre*, lat. pop. **ab-bullāre*/ **ab-bullīre* şi **abburare*, având ca reflexe romanice occidentale: sp. *aburar* „a arde (complet)", galiz. *aburar* „a pârjoli"; v. prov. *abrá* „a aprinde, a aţâţa, a arde (rufele, cu fierul de călcat)"; wallon. (Lüttich/ Liège) ***abur*** [***aboûre***] (cf. lat. *ēbullīre*) „a clocoti, a da pe dinafară (despre apa care fierbe)"; fr.-prov. (Lyon) *abüró* „a resimţi o durere"; it. dial. *abburare* „a se pârli la soare" (tosc. „a pârli, a arde rufele"; cors. „a se pârli la foc, a se arde la soare"); it. dial. (Subiaco, Romagna) ***abburare*** (cf. lat. *ēbullīre*) „a da pe dinafară (despre apa care fierbe)"; gigl. *abburá* „a se înroşi, a se învăpăia"; nap. *abburrá* „a lăsa pete ruginii, pe rufe, la călcat"; friul. ***zborá*** „a face aburi" < lat. pop. **exburāre* (< *exūrĕre* + **abburāre* + **abbullāre*) şi nu din *boreas* – REW[3], 1219.

Din punct de vedere semantic, putem observa că albaneza păstrează mai bine decât româna sensurile de bază ale verbului latin popular **abburare* „a arde, a pârli, a pârjoli", dacă avem în vedere înţelesurile exclusiv albaneze ale substantivului *avull*: „dogoare, dogoreală"; „opărire, boală a unor arbori, manifestată prin veştejirea frunzelor şi putrezirea rădăcinilor (atunci când după o ploaie urmează o căldură excesivă)"; cf. *marr një avull pranë sobës* „mă încălzesc (puţin) la sobă"; *më hipën një avull* „mă ia cu cald"; *flet me avull* „vorbeşte cu înflăcărare"; apoi ale adjectivului *avull* „fierbinte, foarte încălzit" şi ale verbului *avulloj*, refl. *avullohem*: (reg.) „a desţeleni prin ardere", „a se încălzi/dezmorţi (puţin) la foc", cf. *më*

[25] Vezi şi lat. pop. **termulus* (> r. *ţărm(ur)*), înlocuind lat. cl. *terminus* (DLR, s.v.) etc.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

avullon koka (lit.) „îmi arde/ clocoteşte capul” = „nu ştiu unde îmi este capul (de atâtea griji/ necazuri)”, cf. Topciu–Melonashi, DA-R; *iu avullua gjaku* „îi fierbe [clocoteşte!] sângele (de mare supărare, de ură [de mânie])”, *ap.* Brâncuş, *Concordanţe*, 155; etc.

Cu toate acestea, în forma sa actuală, verbul alb. ***avulloj*** are înfăţişarea unui derivat pe teren albanez din *avull* (< lat. **a(b)bullus*), deoarece lat. **ab-bullāre* ar fi avut mai probabil, prin derivare directă, reflexul alb. **abulloj/ *avulloj*, iar lat. **abburāre*, alb. **aburroj/ *avurroj*, forme inexistente. Pentru a explica apariţia sensurilor secundare pe care le-am citat, ale verbului alb. *avulloj/ avullohem*, singura soluţie ar fi să admitem că a avut loc, cu vădită necesitate, o contaminare semantică iniţială între prototipul latin **a(b)bulare* „a scoate aburi” (care stă la baza alb. *avulloj* pe baza unei potenţialităţi permanente a derivării verbale) şi cele două forme romanice, **abbullāre* şi **abburāre*, care, în exclusivitate, aveau sensurile de „a clocoti”, respectiv de „a arde, a pârjoli”.

Tot astfel pot fi explicate sensurile secundare ale verbului r. *(a)* ***abura***[26] (ind. pr. 3 sg. şi: *abură*) care, pe lângă „a scoate aburi, a exala, a adia (despre vânt), mai înseamnă şi a (se) **îmbujora**, a (se) **rumeni** (**la foc**, în cuptor, despre friptură)” sau sensul secundar al verbului *(a)* ***aburi****:* „a sufla” şi „a **dogori**” în acelaşi timp, cf. Hasdeu, EMR, I, 105: *Ş-un vânt cald ce-o* ***aburit*** */ Florile le-au oborit* (Pompiliu, Sibiu); *Dincotro [vântul]* ***abureşte*** */ Tot mă arde, mă pârleşte...* (com. Gârcina, Neamţ).

O problemă nerezolvată până acum este aceea a identificării originii celui de al doilea sens românesc al lui *abur*, cel de suflare, suflu, răsuflare sau suflet, asupra căruia B.P. Hasdeu insistă în mod special, cu deplină justificare, în EMR, I, 96–102.

Limba populară abundă în exemple de utilizare a acestui al doilea sens, care aparţine şi verbelor *a abura* şi *a aburi* (după Hasdeu, EMR, I, 97 şi urm.): *Fugi deochi fierbinte, / Că te-ajung* ***aborii*** *de părinte* (descântec din Orlat, Sibiu) [*abori* = suflare (peste cap) împotriva deochiului]; *acela n-are suflet ca oamenii*, *ci numai* ***abor*** *ca câinii* (com. Cugieru, Transilvania); ***aburul*** *dobitocului, muritor şi nemică întorcător* (Cantemir, *Divanul lumii* A.I.R. II, 128); *Îndată pornirăm / Şi venirăm /*

[26] Dacă în dacoromână verbul *a abura* are şi înţelesul de „a adia (despre vânt)”, explicabil prin sensul de „suflare” al lui *abur*, trebuie să semnalez faptul că originile altor sensuri locale ale lui *a abura*, de exemplu *a dormi aburat*[2] „a dormi buştean” (*Glosar dialectal. Oltenia*, 1967, p. 1) sau, în aromână, *aburedzŭ*, *aburare*: 2. „a şopti” şi 3. a(-şi) aminti” (Papahagi, DDA, 100) au rămas deocamdată insuficient explicate.

În legătură cu verbul *a abura*, prezenţa radicalului *-bur-* ar putea să fie relevantă pentru alte câteva verbe moştenite, evidenţiindu-se astfel similitudinile şi posibilele relaţii etimologice dintre *a* ***abura***, *a bol****bura*** şi *a vol****bura***. Verbul *a bolbura* (cu var. *bolbora, bolboră, bulbura*) „a bolborosi” şi „a se agita, a face zgomot” este în mod cert o formaţie expresivă moştenită, probabil din lat. pop. **volbulāre*/ **bolbulare*/ **bolbolāre*, şi acestea din lat. (*)***volvola*** */* ***volvula*** „*vârtej, *agitaţie”, sub influenţa semantică a lat. ***bullāre*** „a clocoti, a bolborosi”. Alternanţa *bo-*/*bu-* ~ *vo-* poate fi comparată cu lat. *bulbus*/ *volvus* „bulb” (< gr.). (Vezi şi CDDE, 785; REW, 1386, 1388; Vătăşescu, 1999, p. 175 etc.)

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

pe faţa pământului, / Pe ***aburii*** *vântului* (com. Doamna, j. Neamţ). Cf. ***aburel*** [suflare, adiere] *de vânt*; cf. ***abureală*** „vânt de miazăzi sau *borilă*" (com. Găiceana, Tecuci).

Sensul de „răsuflare, suflet sau duh" este şi el prezent la Dosoftei, *Psaltirea în versuri,* 1673, Ps. **134. 17** (*ap*. Hasdeu, EMR, I, 97): *Urechi au şi nu pot s-audză, / Nice* ***a b u r i*** *nu le iaste-n budză*, comparat de Hasdeu cu Silvestru, 1651: *nici iaste* ***răsuflare*** *în rostul lor*; cu Coresi, 1577: *nece iaste* ***suflet*** *în rostulŭ lorŭ*; cu Arsenie de la Bisericani (ms., cca 1650): *nice iaste* ***suflare*** *întru gurile lor*; la care mai adăugăm noi *Psaltirea Hurmuzaki* (115[r]/23): *nece amu e* ***a b u r ŭ*** *în rrostu‹l› lor*; *Psalt. Sch.* (221[r], 134.17): *nece iaste* ***duhu*** *în rostul lor*; *Biblia*, 1975: *Că nu este* ***duh*** *în gura lor*; Cornilescu, 1931: *nici nu este vreo* ***răsuflare*** *în gura lor* şi *Psalmii*, 1993: *şi nu este* ***suflare*** *în gura lor* (slav.: **нибш ѣ́сть дх҃а оу҆стахъ нихъ**; lat.: *neque enim est spiritus in ore ipsorum*).

În textul încă insuficient valorificat al *Psaltirii Hurmuzaki* (v. ed. 2005), *abur* este de cele mai multe ori sinonim cu *duh*, care nu înseamnă doar „suflare" sau „suflet" ci şi „duhul dumnezeiesc (Sfântul Duh)" în sens teologic creştin, aşa cum apare el în *Psalmi*. Fiind un aspect prea puţin relevat până acum, consider că este necesară prezentarea tuturor contextelor în care *abur* este folosit cu sensul predominant din PH, cel de *duh*, traducând slav. **Дх҃ъ, дъхновѣ́ние** (**дх҃а**), **дх҃ъ вѹ҆ренъ**, lat. *spiritus*, *spiritus procellarum*.

Ps. **118. 131.** – slv. **и҆ въвлѣкохъ дх҃ъ**, lat. *& attraxi spiritum*: PH, 107[v]/24 – *şi traşu* ***abur****...* PS, 207[r] (263. 5–6) şi C, 1577, 243[r] (521) – *şi traş* ***duhŭ****...* Dosoftei, Ps. v. – *şi-am tras* ***suflet****...* Biblia, 1914 – *şi am tras* ***duh****...* Biblia, 1975 – *şi am* ***aflat****...* Cornilescu, 1931 – *şi am* ***suspinat.****..* Psalmii, 1993 – *şi am* ***sorbit****...*

Din Ps. **103. 31.** – slv. **пкле́ши дх҃ъ свои**, lat. *Emittes spiritum tuum*: PH, 87[v]/6 – *Trimite-veri* ***aburul*** *lor...* PS, 170 [r] (217. 1-2) şi C, 1577, 201[r] (435) – *Tremeţi* ***duhul*** *tău...* Dosoftei, Ps. v. – ***Duhul*** *tău când li-i trimite...* Biblia, 1975 – *Trimite-vei* ***Duhul*** *Tău...* Cornilescu, 1931 – *Trimiţi* ***Duhul*** *Tău...* Psalmii, 1993 – *De vei trimite* ***duhul*** *tău...*

În *Psaltirea Hurmuzaki*, de asemenea, *aburul* poate fi sufletul şi credinţa omului în Dumnezeu, ca în Ps. **141. 4.** – slv. **ѣ́гдѣ и҆мѣ́залше ѿ мене дх҃ъ мои**, lat. *In deficiendo ex me spiritum meum*: PH, 119[v]/24 – *Cându se cumpliia de la menre* ***aburul*** *mieu...* PS, 230[r] (294. 8-9) – *Căndu periia de la mere* ***sufletul*** *mieu...* C, 1577, 270[v] (578) – *Când periia de la mine* ***sufletul*** *mieu...* Dosoftei, P.v. – *Pentru greu ce mi se strânge pregiur* ***suflet****, de mă stânge...* Biblia, 1975 – *Când lipsea dintru mine* ***duhul*** *meu...* Cornilescu, 1931 – *Când* ***duhul*** *meu era copleşit în mine...* Psalmii, 1993 – *Şi de slăbeşte în mine* ***duhul*** *meu...* Sau ca în Ps. **142. 7.** – slv. **ско́ро оу҆слы́ши ма гн҃ сконча́ся дх҃ъ мои**, lat. *Velociter exaudi me, Domine: defecit spiritus meus*: PH, 120[v]/11 – *Currundu audzi-me, Doamne, cumpli-‹se›* ***aburul*** *mieu...* PS,

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

231^{v} (296. 4-6) – *Curundu me ascultă, Doamne, cumpli-se* ***sufletul*** *mieu...* C, 1577, 272^{r} (581) – *...cumpli-se* ***duhul*** *mieu...* Dosoftei, P.v. – *De sârg să mi-audz Dumnedzău svinte /Din* ***suflet*** *săc mişea rugăminte...* Biblia, 1914 – *Degrab auzi-mă Doamne, slăbit-a* ***duhul*** *mie.* Biblia, 1975 – *Degrab auzi-mă Doamne, că a slăbit* ***duhul*** *meu...* Cornilescu, 1931 – *Doamne grăbeşte-te, răspunde-mi! Mi se topeşte* ***duhul****:...* Psalmii, 1993 – *Degrab' auzi-mă Doamne; s-a istovit* ***sufletul*** *meu...*

Desigur, *aburul* are în *Psaltirea Hurmuzaki*, uneori, şi sensul teologic al suflării divine sau al vântului dumnezeiesc, de exemplu în Ps. **147. 7.** (Psalt. Sch: **147. 8.**) – slv. **дъхнеть дх҃ъ є́го**, lat. *flabit spiritus ejus*: PH, 124^{r}/11 – *sufla-va* ***aburul*** *lui...* PS, 238^{v}, (305. 6-7) şi C, 1577, 280^{r} (597) sau Biblia, 1914/ 1975 – *sufla-va* ***Duhul*** *Lui...* Cornilescu, 1931 – *face să sufle* ***vântul Său****...* Psalmii, 1993 – *stârneşte* ***vântul****...* Sau în Ps. **17. 18.** – slv. **ѿ запрѣщенїа твоего гн҃. ѿ дъхновє́нїа дх҃а гнава твоє́го**; lat. *Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus irae tuae*: PH, 12^{r}/19 – *de cuntiimântul tău, Doamne, şi de* ***aburul duhului*** *mâniei tale.* PS, 23^{v} /24^{r} (26. 6-8.) – *de zepretitul tău, Doamne, de* ***suflaré duhului*** *măniiei tale.* C. 1577, 26^{r}/5-11 (85) – *de zăpretitul tău, Doamne, de* ***suflarea duhului*** *mâniei tale.* Dosoftei, P.v. – *De îngrozâtură şi de grea-nfocare/ Ce-a să slobodzască Domnul cu* ***suflare****.* Biblia, 1975 – *De certarea Ta Doamne, de* ***suflarea Duhului*** *mâniei Tale.* Cornilescu, 1931 – *la mustrarea Ta, Doamne, prin* ***vuietul suflării*** *nărilor Tale.* Psalmii, 1993 – *de mustrarea ta, Doamne, de* ***viforul suflării*** *nărilor tale...*

Tot în *Psaltirea Hurmuzaki*, *aburul* poate avea sensul exclusiv material de „bătaie a vântului/ vânt puternic", cf. slav. ...**снѣгъ. гѡлот и̑ дх҃ъ бѹ́рєнъ**[27], lat. *...nix, glacies, spiritus procellarum*, anume în Ps. **148. 8**: PH, 124^{v}/3 – *Focul, grindirea,* ***neaoa, bruma, abur de vicol****...* PS, 239^{r}-239^{v} (306. 8-9) – *Focul, grindirea,* ***néoa, sturii*** *şi* ***duhŭ répede****...* C, 1577, 281^{r} (599) – *Focul, grindinea,* ***zăpada, gheţile*** *şi* ***duh reapede****...* Dosoftei, P.v. – ***Omeţii*** *şi* ***gheţile*** *şi* ***vântul****...* Biblia, 1914 – *Focul, grindina,* ***zăpada, gheaţa, duhul cel de vifor****...* Biblia, 1975 – *Focul, grindina,* ***zăpada, gheaţa, viforul****...* Cornilescu, 1931 – *foc şi grindină,* ***zăpadă*** *şi* ***abur, vânt al furtunii****...* Psalmii, 1993 – *Focul, grindina,* ***neaua, ceaţa, suflarea vijeliei****...*

În limba veche întâlnim sensurile de „suflare, răsuflare, duh" ale lui *abur* transmise şi diminutivului *aburel*, de exemplu la Dosoftei (1683, f. 86, *ap.* Hasdeu, EMR, I, 103): *...priimiţŭ roaâ a Duhului svântŭ, roâ înfocatâ, roaâ nu umădâ şi cu* ***aburelŭ*** *de* ***vântŭ*** *pemintescŭ, ce roaâ înfocatâ cu* ***aburelŭ*** *Dumnedzăescŭ ce* ***suflă*** *cu focŭ, nu cu focŭ de cesta ce arde şi veştedziaşte, ce cu focŭ luminători şi întrămători...*

În consecinţă, sensul de bază al cuvântului *abur* din *Psaltirea Hurmuzaki* este cel de „suflare", „suflu", „răsuflare"[28], în cartea *Psalmilor* lipsind conotaţia materială a

[27] Citatele slavone au fost reproduse după ediţia din 1976 a *Psaltirii slavo-române*, tipărită de diaconul Coresi în 1577.

[28] Cuvintele *răsuflare* şi *suflare* nu apar deloc în indicele de cuvinte al *Psaltirii Hurmuzaki.*

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

vaporilor de apă. *Abur* este însă permanent s i n o n i m cu *duh* în toate sensurile exemplificate:

„**suflare**” – ***abur*** *în rrostul lor* (**PH**, 115^{r}/23, Ps. 134.17) **vs. *duhul*** *a rrostului a lui* (**PH**, 26^{v}/21, Ps. 32.6), cf. *duhul gurii lui* (Biblia, 1975) sau *suflarea gurii lui* (Cornilescu, 1931);

„**duhul dumnezeiesc**” – *Trimite-veri* ***aburul*** *lor* (**PH**, 87^{v}/6, Ps. 103.31), cf. *Trimite-vei Duhul Tău* (Biblia, 1975) **vs. *Duhul*** *sfântu al tău nu-l lua de la menre* (**PH**, 43^{v}/4, Ps. 50.13);

„**suflet** (al omului credincios)” – *Cându se cumpliia de la menre* ***aburul*** *mieu* (**PH**, 119^{v}/24, Ps. 141.4), cf. *Când lipsea dintru mine duhul meu* (Biblia 1975) sau *S-a istovit sufletul meu* (Psalmii, 1993) **vs.** *Nece încredzu cu Dumnedzău* ***duhul*** *său* (**PH**, 65^{v}/10, Ps. 77.8), cf. *nu şi-a încredinţat lui Dumnezeu duhul său* (Biblia, 1975);

„**vânt puternic**” – ***abur*** *de vicol* (**PH**, 124^{v}/3, Ps. 148.8), cf. *vânt al furtunii* (Cornilescu, 1931) **vs. *duh*** *de vihor*[29] (**PH**, 8^{r}/1, Ps. 10.6) şi ***duhul*** *vihorului* (**PH**, 40^{v}/2, Ps. 47.8) etc.

Întrucât manuscrisul *Psaltirii Hurmuzaki* pare să fi fost copiat de o singură persoană, e necesar să ştim de ce slavonul доу́хъ боу́ренъ (lat. *spiritus procellarum*) „vânt de furtună” a fost tradus de două ori la începutul *Psaltirii* prin *duh de vihor*, iar la sfârşitul ei prin *abur de vicol*, fiind greu de crezut că cele două sintagme pot coexista firesc în graiul aceluiaşi vorbitor.

Explicaţia noastră porneşte de la concluziile studiului *Filiaţia Psaltirilor româneşti din secolul al XVI-lea*, de Alexandru Mareş, în legătură cu traducerea şi copierea *Psaltirii Hurmuzaki* (1982, p. 227–228): copistul a utilizat un izvod slavon cu o traducere românească intercalată între rânduri, pe care a prelucrat-o în grabă şi neatent, comparând-o şi cu o altă versiune slavonă, puţin diferită, dovadă fiind cuvintele slavone intercalate din greşeală în text. Scribul nu era un simplu copist, el prelucra sursele sale, având ambiţia de a interveni cu soluţii proprii în traducerea copiată. Ţinem seama totodată şi de opinia lui Ion Gheţie privind localizarea traducerii *Psalmilor*, rezumate în *Studiul filologic* al ediţiei din 2005 (p. 20–21): «originalul *Psaltirii Hurmuzaki* provine din colţul sud-vestic al ţării (Banat–Hunedoara), fiind copiat apoi în Moldova[30]. Existenţa unui intermediar nord-ardelenesc rămâne incertă...»

[29] Compară cu traducerile mai servile din slavonă: доу́хъ боу́ренъ – *duhŭ bure* sau *duhulŭ buriei* (*Psaltirea Scheiană*, p. 17/6, f. 15^{v}; p. 91/4, f. 75^{r}), ori *duh cu bură* (Coresi, *Psaltirea slavo-română*, 1577, p. 66, f. 16^{v}).

[30] Vezi însă Andrei Avram (1990, 135–136): «Aşadar constatarea că în PH apar de regulă grafii de tipul лѣнръ (лѣäръ) şi că, în epoca în care se poate presupune că a fost tradus şi copiat acest text, în documentele slavone redactate în Moldova apar numai grafii de tipul лѣръ pledează în favoarea părerii că rotacismul din PH este o particularitate provenită dintr-un grai vorbit în Maramureş sau într-o regiune apropiată din nordul Transilvaniei, nu dintr-un grai vorbit în nordul Moldovei».

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

La începutul *Psaltirii Hurmuzaki* întâlnim un prim strat de limbă, care utilizează consecvent formele *duh* (f. 8^{r}, 26^{v}, 40^{v}, 43^{v}, 65^{v}), *duh de vihor* (f. 8^{r}, 40^{v}), *den sămânță în sămânță* „din neam în neam” (f. 6^{v}, 68^{r}, 72^{r}, 82^{v}, 106^{r}). Cam de la mijlocul manuscrisului (cu aproximație, de la *Psalmul* 79) începe să apară un strat de limbă parțial diferit, cu mai multe arhaisme, caracterizat de exemplu prin *abur* „suflare, duh” (f. 87^{v}, 115^{r}, 119^{v}), *abur de vicol* „vânt de furtună” (f. 124^{v}), *i-voru* „vor merge” (f. 69^{v}, 71^{v}) şi *voiu i*[31] „voi merge” (f. 73^{r}, 117^{v}, 120^{v}), *pre gintul gintului/ ginturelor* „din neam în neam” (f. 76^{v}, 84^{r}, 84^{v}, 91^{v}, 115^{r}, 122^{r}, 123^{r}) etc.

Ținând seama de varianta: *pre sămânța sămânțelor vestim* ***hvala***[32] [„lauda”!] *ta* (68^{r}/13), putem aprecia cu certitudine că primul strat de limbă aparține graiului bănățean-hunedorean. Cu aceeaşi certitudine, putem spune despre sintagma *pre gintul ginturelor* că nu putea circula simultan cu varianta sinonimă *den sămânță în sămânță*, tot acolo, în aceeaşi zonă, Banat – Hunedoara.

Cel de al doilea strat de limbă, care se suprapune la un moment dat peste primul, f ă r ă să-l înlocuiască integral, nu poate fi localizat cu precizie, dar este evident că aparține ariei nordice[33]. Tot ce putem spune, având în vedere sinonimia discontinuă cronologic şi geografic dintre *sămânță*, *gintu* şi *neam*, este că stratul nordic al *Psaltirii Hurmuzaki* poate fi recunoscut cu uşurință şi pe tot parcursul manuscrisului *Psaltirii Scheiene*, dovadă fiind contextele în care, în locul variantei inițiale din PH: *den sămânță în sămânță* (vezi f. 6^{v}, 68^{r}, 72^{r}, 82^{v}), în PS figurează de la început: *din gintu în gintu* (p. 14/12 – f. 13^{v}, p. 175/7 – f. 138^{r}, p. 205/10 – f. 162^{r}), iar numai spre sfârşit (cf. PH, 106^{r}): *în neamu şi neamu* (PS, p. 258/17 – f. 203^{v}).

Aceste fapte certe vin să întărească cea de a doua ipoteză a lui Ion Gheție (PH, 2005, 21), conform căreia *Psaltirea Hurmuzaki* derivă din traducerea intercalată în izvodul de proveniență bănățeană, probabil uzat[34], care a suferit la un

[31] Verbul defectiv arhaic *i* < lat. *īre* „a merge” (traducerea sl. **iti** „id.”), în afară de *voiu i* din PH (cf. sp. *voy a irme* „mă voi duce”), s-a mai păstrat doar în *Psaltirea Scheiană* (p. 328/17) sub forma *imu* pers. 1. pl, pr. ind. (cf. pg. *imus*), apoi în istr. *yid* pers. 2 pl. pr. ind. (REW^{3}, 4545), cf. pg. *ides*, şi în imp.: *(Murgu,) i!* din aromână (Papahagi, DDA, 670); posibil şi în dr. *(calule) di!* < *i* repetat, cu *d* protetic, cf. *alb – dalb* (v. Puşcariu, LR, II, 387); cf. fr. *va-t-il?*, *y a-t-il?*. (Vezi şi bg. *di !* „idem”.)

[32] Reg. (Banat) *hvala* < srb. *hvala* „laudă”, cf. r. *fală*.

[33] Arhaismul *gintu* „neam, generație” (< lat. *gens* şi *genitus*) a mai supraviețuit în *Codicele Voronețean* (15^{v}/7, cf. *ibid*.: *neamure* 54^{r}/5, 55^{r}/9) şi în *Codex Sturdzanus*: *Cuvântu de îmblare pe la munci (Apocalipsul Maicii Domnului)*, f. 17^{v}/5,10, 35^{r}/5; *Cugetări în ora morții*, f. 37/8, 38^{v}/14 (v. şi Chivu, 1993, CS, p. 101–102). Ținând seama de localizarea copiilor păstrate, O. Densusianu specifica (ILR, II, 313) că: *gint, i* [vb.] şi alte câteva [...] «nu le întâlnim decât în texte care provin din regiunile nordice, aşa încât acolo putem fixa ultima lor etapă de circulație.» De aceeaşi părere sunt Florica Dimitrescu (1964, 547) şi Alexandru Mareş, care, recent, îl include pe *gint* printre „alte elemente lexicale nordice” (2006, 35). Această opinie general acceptată se coroborează parțial şi cu faptul că *vicol* „viscol”, din sintagma *abur de vicol* (PH, 124^{v}/3), este un cuvânt care aparține în mod cert ariei nordice.

[34] Pentru ca un preot să scrie o nouă copie a *Psaltirii*, vechiul manuscris trebuia să fie ori deteriorat, ori prea incomod la citire (în cazul traducerii româneşti intercalate între rândurile originalului slavon), ori împrumutat pe termen scurt. Copierea manuscriselor se putea face şi în afara centrelor mânăstireşti (vezi cazul popii Grigorie din Măhaci, semnatarul unora dintre copiile incluse în *Codex Sturdzanus*).

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

moment dat[35] unele modificări prin folosirea versiunii care conţinea un neîndoielnic strat de limbă nordic[36] [probabil maramureşean, *n.n. P.B.*], din care descinde în primul rând *Psaltirea Scheiană*. Este puţin probabil ca exemplele *i-vor*, *gintu* şi chiar *abur* „duh" să se datoreze exclusiv intervenţiei permanente a copistului în traducere, întrucât nu vedem motivul pentru care acesta ar fi devenit brusc conştient, abia pe la jumătatea manuscrisului, că traducerea din izvod nu se mai potrivea cu propriul său grai.

Existenţa celei de a doua versiuni româneşti, pe care n-o putem denumi decât nordică, poate fi dovedită prin consecvenţa cu care apare cuvântul *gint* în *Psaltirea Scheiană*, în aceleaşi contexte cu *sămânţă* şi *gint* din *Psaltirea Hurmuzaki*, în timp ce în celelalte *Psaltiri* din secolul al XVI-lea întâlnim în aceleaşi locuri doar *neam* sau *rudă*, iar mai târziu, la Dosoftei, şi *rod* (toate sinonimele traducând pe sl. ѓѡ́ѧѕъ). Este foarte probabil ca această versiune cu un limbaj arhaic, posibil intercalată şi ea între rândurile unui vechi manuscris slavon, să mai fi fost folosită ulterior (direct sau printr-un izvod intermediar) la copierea *Psaltirii Scheiene*, după care s-ar fi pierdut.

Deşi nu avem date suficiente pentru a stabili cu maximă certitudine care a fost situaţia reală, cred că perfecta sinonimie dintre *abur* şi *duh*, atestată doar în *Psaltirea Hurmuzaki*, cel mai vechi text literar românesc păstrat până la noi, va trebui să fie explicată nu numai în plan diatopic, dar şi, într-o oarecare măsură, în cel diacronic.

În limba albaneză, prin contrast, cel de al doilea sens românesc al lui *abur*, cel de „suflare, suflu, răsuflare" sau „suflet" poate fi întâlnit doar izolat, pare-se numai în expresia *ia mori avullin dikujt* „i-a scos sufletul cuiva" (lit.: „i-a luat *aburul* cuiva"!), în timp ce echivalentele lui *abur* cu sensul (2): alb. (reg.) *avë* „răsuflare, suflet", *afsh* (2) „duh, suflare, răsuflare caldă, aburi care ies din gură; duhoare, mireasmă" şi *aft* „rafală de vânt" sunt autohtone în albaneză şi pot fi raportate fără dificultăţi la rad. i.-e. **u̯e-*, **au̯e-* „a sufla, a bate vântul" (cf. Orel, AED, 2; vezi şi Hasdeu, EMR, I, 101), o raportare însă greu de admis, mai ales din punct de vedere fonetic, în privinţa lui *abur*. În consecinţă, originea p r e r o m a n ă a celui de al doilea sens al lui *abur* nu poate fi demonstrată prin comparaţia cu alb. *afsh*, *aft* sau (reg.) *avë*, care în albaneză au o origine autohtonă.

Pe de altă parte, nici măcar dacă am încerca să reconstruim, cu respectarea strictă a legilor foneticii istorice i.-e., un strămoş autohton al cuvântului *abur*, alăturând (artificial şi total neverosimil!) radicalele i.-e. ****ab-*** „apă, râu", cf. v. irl. *ab* „râu", *Avon* (râu în Anglia) **şi** **bher-* „a clocoti etc.", respectiv. i.-e. ****bhuro-***

[35] Utilizarea celei de a doua versiuni româneşti pare să înceapă cu aproximaţie de la f. 68^{r}, ţinând seama de locul unde apar în manuscris cuvintele şi sintagmele nordice, arhaice, exemplificate mai sus.

[36] În acelaşi strat de limbă al *Psaltirii Hurmuzaki* se includ arhaismele *a se înarreta* (119^{v}/1), *a prevence* (112^{v}/10) şi *a scurrima* (80^{r}/22), care nu se mai regăsesc în niciun alt text românesc ulterior.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

(WP, II, 167, 191), cf. v. ind. *bhuráti* „se mişcă (brusc), fierbe", sau i.-e. ***ab-*** „apă" **şi** ***bholo-*** „ceaţă, pâclă, abur etc." cf. leton. *buls, bula* „ceaţă înăbuşitoare, aer încărcat cu aburi, negură, pâclă etc." (cf. Pokorny, IEW, 162, 132), tot n-am putea dovedi existenţa sensului etimologic de „(ră)suflare" al lui *abur*.

Singura concesie ce s-ar putea face ipotezei originii autohtone a lui *abur*, ar fi să presupunem că în limba daco-moesică ar fi existat totuşi acel cuvânt reconstruit de Lucia Wald şi Dan Sluşanschi (ILIE, 114, cf. B.P. Hasdeu, EMR, I, 101): ***awolo*** „suflare" care, deşi nu s-a păstrat sub forma aşteptată: ***áor*** (de la i.-e. **au̯-ol-* nu se ajunge la tr.-dac./il. **ab-ulo*[37] şi apoi la r. *ab-ur*!), în timpul bilingvismului latin daco-get ar fi putut să-şi transfere sensul său principal paronimului latin *a(l)bŭlus* „(ceva) alburiu" → „(aburii) alburii ai **răsuflării**", motivând astfel mai puternic evoluţia semantică a acestuia în contaminarea cu postverbalul **abbŭllus*, de la verbul lat. **ab-bullāre* „a scoate aburi prin fierbere", precum şi evoluţia fonetică *'-ullus* > *'-ulus,* tratată ca o schimbare de sufix, probabil în urma unei false analize.

În consecinţă, sensul de „suflare" al lui *abur* este datorat, foarte probabil, c o n t a m i n ă r i i cu presupusul cuvânt d a c o - m o e s i c ***awolo***, care avea d o a r acest sens particular, fără să excludem rolul a n a l o g i e i (cf. DA, s.v. *abur*, sensul 2) şi nici i n f l u e n ţ a s l a v ă, atât în limba populară (cf. *a scoate aburi pe gură* „a vorbi zadarnic"), cât şi în limba vechilor traduceri româneşti după originalele slavone ale cărţilor bisericeşti.

În *Lexiconul* slavo-român al lui Mardarie Cozianul (ed. Creţu, p. 134) slavonul *duhŭ* este tradus prin *duhul sfânt* (884 дх҃ъ с҃тый), *înger* (885 = а҆г҃гль), *vântul* (886 дѹхъ), *suflet* (887 дѹхъ), *vânt vihorât* (889 дѹхъ вѣрный), iar traducerea *suflare* (888 дѹхъ), cea care ne interesează în mod deosebit, este urmată pe acelaşi rând de cuvântul **пары**, notat cu un semn de întrebare de către Gr. Creţu.

Pluralul **па́ры** al slv. **па́ра** „abur", adăugat pare-se special de către Mardarie Cozianul, este un alt echivalent slav al sl. *duhŭ* „suflare", fapt care coincide în mod semnificativ cu utilizarea neobişnuit de frecventă a lui *abur*, cu sensul de *duh, suflare* sau *răsuflare*, în *Psaltirea Hurmuzachi* şi în *Psaltirea în versuri*, tradusă de mitropolitul Dosoftei.

Este foarte probabil ca în limbile slave cuvântul *pára* „abur" să fi avut iniţial ambele înţelesuri, atât pe cel de abur cât şi pe cel de răsuflare, o complexitate semantică păstrată în prezent, după câte ştim, numai în limba *poloneză*. Vezi, de exemplu, pol. *puściła ostatnią parę* „şi-a dat ultima suflare" (lit.: „i-a ieşit/ a scos/ ultimul *abur*"); *uszła z niego cała para* „i-a ieşit (scos) sufletul (muncind din greu)"/ „a rămas fără suflare (din cauza efortului)", (lit.: „a ieşit din el tot *aburul*") sau *prożną parę puszczasz z ust* „îţi baţi gura degeaba" (lit.: „în zadar scoţi *aburul* din gură"); *nje śmjał pary z ust puścić* „tăcea chitic/ nu îndrăznea să sufle/ să scoată

[37] Cf. Brugmann, *Abrégé*, 103–114, 156–158, 495. Vezi şi Pokorny, IEW, I, 71–89 etc.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

o vorbă", (lit.: „nu îndrăznea să lase să-i iasă *aburii* din gură"), cf. PH: *nece amu e* aburŭ *în rrostu‹l› lor*, cf. Dosoftei: *nice* aburi *nu le iaste-n budză*.

S-ar părea că în *Psaltirea în versuri* avem a face, măcar parţial, cu un calc după sensurile poloneze ale lui *para*: „abur" şi „răsuflare", întrucât mitropolitul Dosoftei era un bun cunoscător al acestei limbi. Cu greu s-ar putea însă presupune că traducătorul anonim al *Psaltirii Hurmuzaki* ar fi fost şi el, la timpul său, un cărturar român (ardelean!) care vorbea poloneza.

Echivalarea *duhului dumnezeiesc* cu *aburul*, aparţinând numai *Psaltirii Hurmuzaki*, este în mod cert o supravieţuire din dacoromâna arhaică, din vremea când *abur* era folosit nediferenţat pentru a desemna în acelaşi timp o realitate fizică şi un concept religios, cu mult înainte de împrumutarea cuvântului slavon *duh*. Conotaţia religioasă se putea datora înlocuirii lui *spiritus* cu **a(b)bulus* în terminologia creştină p o p u l a r ă din latina de la n o r d u l Dunării, sub influenţa cuvântului autohton amintit mai sus, fenomen care nu este atestat în dialectele româneşti sud-dunărene sau în limba albaneză[38].

Prezenţa mai vechiului *abur* în limba română a determinat evoluţia semantică specific românească a împrumutului vechi slav *pară*, care, pierzându-şi înţelesul iniţial de „vapori" sau de „exhalaţie", acesta din urmă păstrat încă la Coresi, Ev. 275: *pară iute dintr-acele udături [ale corpului]*, a devenit aproape sinonim cu „flacără, vâlvătaie, dogoare"[39].

Legăturile etimologice directe dintre *abur* şi *boare* mi se par prea puţin probabile, în ciuda ipotezelor care propuneau derivarea lui *abur* din *boare* (Philippide; Petrovici) sau a lui *boare* din *abur* (Puşcariu, EW; Tiktin, DRG; DA; cf. REW[3], 1219), coincidenţele semantice dintre cele două cuvinte, precum şi varianta *aboare* putându-se explica mult mai firesc prin contaminarea parţială dintre *abur* şi *boare*$^{(2)}$, care sunt destul de apropiate ca formă şi ca sens. Trebuie spus că *boare* nu are încă o etimologie sigură[40].

[38] Lat. *spiritus* s-a păstrat în toate limbile romanice, cu excepţia românei, fiind împrumutat încă din secolele II–IV d. Hr. şi în limba albaneză, datorită creştinismului de expresie latină: *shpirt* „suflet, suflare, viaţă, duh" etc., *Shpirt i Shentjë* „Sfântul Duh" (cf. alb. *kishë* „biserică", *fe* „credinţă" etc., vezi Vătăşescu, 2006, 13–32). Vezi şi alb. *duf* „năduf, mânie", *duhí* „vânt, furtună" (< sl.).

[39] În privinţa cuvântului ***bură***, aparent înrudit cu *abur* din cauza secvenţei fonetice comune *-bur-*, este aproape general acceptat că a fost împrumutat din v. sl. şi sl. *burja* „vijelie, furtună, vânt puternic", cf. rus., bg. *burja* „furtună, vijelie", rus. *burán* „viscol"; cf. bg. şi srb. *bura* „furtună, uragan". Slavonul *burja* a devenit în română *burie* (Coresi, Ps., 125) şi apoi ***bură***$^{(1)}$ (înv.:) „furtună (pe mare)", nu numai sub influenţa formei sud-slave *bura*, dar mai ales prin apropiere de omonimul ***bură***$^{(2)}$ „ceaţă umedă, ploaie măruntă şi deasă, chiciură", care pare să fie un străvechi cuvânt românesc, autohton, cf. lituan. *búris* „aversă, ploaie" (*būrỹs* la Pokorny, IEW, 98), cf. alb. *borë* „zăpadă" (Orel, AED, 32) etc. Înrudirea dintre *bură*[2] şi lat. *boreas* (cf. REW[3], 1219) nu este justificată.

[40] Se pare însă că sub acest cuvânt-titlu se ascund două omonime cu înţelesuri ireductibil opuse: ***boare***^{1} „adiere" şi ***boare***^{2} „pâclă, zăpuşeală", pe care ar trebui să le explicăm separat din punct de vedere etimologic. *Boare*[1] s-ar putea raporta la rad. onomat. i.-e. **b(e)u-*, **bh(e)u-* „a sufla, a umfla", fiind o formaţie expresivă derivată dintr-un primitiv ***bu*** „suflare (lină)", lexicalizat parţial în onomatopeea r. *bua* „nani", apoi amplificat analogic cu sufixul *-are*, după modelul lat. *sufflāre* etc., fără a deveni prin aceasta un infinitiv lung. Acelaşi primitiv **bu* polisemantic, care supravieţuieşte în alb. *bu* „vâj" sau în r. *bu* „strigătul bufniţei", a stat la baza verbelor gr. *βοάω* „strig" şi lat. *boāre* „a chema, a răsuna" etc. (Pokorny, IEW, 97, 98). Pentru *boare*[2] „pâclă" etc., vezi I.I. Russu, ER, 265.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

E c u a ţ i a i p o t e t i c ă: r. ***abur*** şi v. alb. (şi gheg.) ***abull*** *(> avull)* < lat. pop. ****a (b) b ŭ l u s*** < (*)***a(l)bulus*** + ****abbul(l)us***, postverbal de la ****ab-bullāre***, cf. lat. ****abburāre*** explică în mod satisfăcător şi convergent semantismul şi evoluţiile fonetice din română sau din albaneză (adăugând influenţa semantică a unui posibil daco-moesic ****awolo*** „suflare" şi a sl./pol. *para* „abur, suflare" d o a r în ceea ce priveşte dacoromâna).

Înainte de a încheia, văzând nenumăratele exagerări şi erori din cel mai recent dicţionar etimologic publicat (M. Vinereanu, DEIE, 2009), conform căruia aşa-zisele elemente traco-dace „nou descoperite" în lexicul românesc ar fi cu mult mai numeroase decât cuvintele moştenite din limba latină, cred că este necesar să argumentez, în plus faţă de cele spuse până acum, de ce **nu** cred că *abur* ar fi un cuvânt care ar aparţine substratului traco-geto-dac. Un prototip traco-dac **ad-bolo* (Vinereanu, DEIE, 58), raportat la rad. i.-e **bholo* „abur, ceaţă" (Pokorny, IEW, 162) este cu totul neverosimil, din cauza vocalei iniţiale accentuate *á-*, ce nu poate proveni dintr-un prefix s u b s t a n t i v a l indo-european, indiferent care ar fi fost el! Acest lucru era bine ştiut de către cercetătorii avizaţi ai substratului limbii române: B.P. Hasdeu, I.I. Russu, H. Krahe, Gr. Brâncuş etc. Radicalele propuse anterior: i.-e. **au̯e-*, **ab-* au cel puţin meritul de a respecta o primă condiţie de ordin fonetic – explicarea păstrării lui *a* iniţial accentuat. Dacă rad. i.-e. **au̯e-* „a sufla" trebuie să fie acceptat pentru semantism, ca termen secund al unei contaminări (v. *supra*), ipoteza unui rad. i.-e. **ab-* „apă", amplificat cu un sufix autohton, nu numai că nu justifică păstrarea lui *b* intervocalic, dar nu poate fi susţinută mai ales din punct de vedere semantic. Daco-moes. *Calabeus*, la fel ca şi v. irl. *Abann*, gall. brit. *Abona* şi let. *Abava* sunt doar nume de râuri. Cuvintele înrudite din domeniul celtic: m. irl. *abac*, cymr. *afanc* au numai sensul de „castor", „demon al apelor", „spiriduş" (Pokorny, IEW, 1). Evoluţia semantică *apă* → *abur*, atribuită rad. i.-e. **ab-*, nu este atestată nicăieri.

Cea mai ingenioasă soluţie rămâne, până acum, cea a lui Vl. Orel (AED, 12), care porneşte de la rad. i.-e. **nebh-* „ud, ceaţă, nor", amplificat cu formantul *-l* în **nebhelā* (Pokorny, IEW, 315). Din reducerea sau sincoparea primului *e* ar fi rezultat prototipul **n̥bh(u)lo-*, cu sonanta silabică *n̥* (accentuată) care, după J. Pokorny (IEW, 770), se poate transforma câteodată într-un *a* iniţial, deşi rareori accentuat. Nici ipoteza lui Vl. Orel nu rezistă însă criticii, deoarece *e* din i.-e. ***ne**bh-(u)lā* nu a „căzut" sau nu a fost niciodată „absorbit" de nazala iniţială. Un i.-e. **n̥bh-* n-a fost identificat până acum în celelalte limbi indo-europene, deşi avem radicale i.-e. de grad redus – apropiate fonetic şi înrudite semantic cu i.-e. **nebh-elā* (cf. lat. *nebula* „negură") – înregistrate de J. Pokorny (IEW, 316): i.-e. **n̥bh-(ro-)* şi **emb(h)- : *omb(h)-*, cf. v. ind. *abhrá-* „nor", avest. *awra-* „id.", n. pers. *abr* „id.", kurd. *(h)avr* „id.", arm. *amp* „id.", f ă r ă să conţină un *b* intervocalic, sau v. ind. *ambu* „apă", gall. *ambe* „râu", gr. *ὄμβροϛ* „ploaie", lat. *imber* „ploaie torenţială", inclusiv o serie de nume de râuri europene: engl. *Amber*, fr. *Ambre*, sp. *Ambron*, it. *Ambria* etc., care păstrează grupul nazal *-mb-*, uneori redus la *-m-*, cf.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

m. cymr. *Amyr*, germ. *Ammer*, *Emmer* etc. Să mai remarcăm că etimologiile bazate doar pe coincidenţa cu un radical indo-european sau altul (aşa numitele *Wurzeletymologien*) nu pot avea o valoare probantă decât dacă sunt susţinute de un număr semnificativ şi convingător de mare al termenilor de comparaţie, al cuvintelor cu existenţă reală, atestate cu certitudine în limbile înrudite[41].

Comparaţia indo-europeană ne ajută însă să înţelegem mai bine convergenţa s e m a n t i c ă latină târzie a paronimelor lat. **abburare* „a arde, a pârjoli", lat. *ēbullīre* „a da pe dinafară (clocotind), a clocoti" şi lat. **ab-bullāre/ *ab-bullīre* „a scoate aburi (*d i n fierbere)", verbe latine contaminate şi evoluate în română până la *a abura* şi *a aburi*. Este suficient să dăm exemplul cuvântului slav *para* „abur, răsuflare, exhalaţie etc." care, raportat la rad. i.-e. **perə: *prē-* „a împrăştia, a stropi; a sufla, a gâfâi etc.", este înrudit în plan indo-european cu hitt. *parāi-* „a aţâţa (focul), a sufla, a (se) agita"; cu gr. *πρηστήρ* „cel care arde sau dă foc – fulger, tornadă cu fulgere etc.", gr. *πρημαίνω* „a sufla violent", cu sl. **prējeti*, cf. pol. *przeć* „a se înfierbânta, a încinge, a fierbe înăbuşit", cf. rus. *премь* „a fierbe înăbuşit, a (se) aburi" (Pokorny, IEW, 809).

În rezumat, propun noile etimologii:

ÁBUR (Var. *abor, abore, abure*) – Lat. pop. ***á** (**b**) **b ŭ l u s**, foarte probabil din lat. ***a(l)bŭlus*** „ceva alburiu" (+ daco-moes. ****awolo*** „suflare", Wald–Sluşanschi, ILIE, 114) → „aburul vizibil al răsuflării" + ****abbŭllus*** „aburul fierbinte" < (****ab*)-bullāre** (despre apa fiartă care dă în clocot) „a scoate aburi fierbinţi" < lat. *bullāre/ bullīre* „a fierbe în clocot", cf. lat. ***ēbullīre*** „a da pe dinafară (clocotind)", cf. lat. ****abburāre*** „a arde, a pârli", dar şi (romanic dial.) „a clocoti, a da pe dinafară". Cf. pol. *para* „abur, suflare".

****A(b)bŭlus*** > r. ***abur*** şi alb. dial. gheg înv. ***abull***, cf. alb. *avull* (subst.) „abur", (adj.) „fierbinte" şi *avulloj* „a scoate aburi" etc.

ABURÁ[1]/ ABURÍ[1] (DA, sensul 1.) – Din **abur**.

ABURÁ[2]/ ABURÍ[2] (DA, sensul 2.) – Lat. pop. ***a** (**b**) **b u l ā r e**/ ***a** (**b**) **b u l ī r e,** cf. ***á**(**b**)**bŭlus** „abur". Cf. lat. ****ab-bullāre/ *ab-bullīre*** (despre apa/ zeama care fierbe în clocote) „a scoate aburi fierbinţi/ a împrăştia mirosuri", cf. lat. ****abburāre*** (cl. *amburere*, REW[3], 15) „a arde, a pârli" dar şi (dial.) „a clocoti, a da pe dinafară", cf. lat. ***ēbullīre*** „a da pe dinafară (clocotind)". Cf. alb. *avulloj* (5) „a produce/ a scoate aburi (uscându-se)".

Alb. **Avull** (Înv., dial. *abull*) „abur etc." – Lat. pop. ***á** (**b**) **b ŭ l u s**. Vezi **abur**.

Alb. **Avulloj**, **avullohem** „a scoate aburi, a (se) aburi etc." – Lat. pop. ***a** (**b**) **b u l ā r e**, cf. alb. *avull*, cf. r. *a abura.*

[41] Cf. A. Meillet, *La méthode comparative en linguistique historique* (Oslo, 1925, p. 25, 38): Là où il s'agit de mots remontants vraiment à la «langue commune», il faut restituer un mot de cette langue défini à tous égards, et ne pas se contenter de rapprocher de petits éléments radicaux... La règle de méthode est que seuls des faits positifs bien déterminés justifient un rapprochement...

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

ABURCÁ – Lat. dun. **ab-*(b) ŭ r ĭ c ā r e** (= **ŏrĭcāre*), cf. lat. cl. *orīrī* „a se ridica”; *aburc*, cf. *búrec*, *búric*, *a burica* „idem”.

BOÁRE[1] „adiere” – Formație onomatopeică. ***Bu** „suflare (lină)” + suf. *-are*, cf. *suflare*, cf. **b u a** „nani” (i.-e. **b(e)u-*, **bh(e)u-* „a sufla” etc., cf. Pokorny, IEW, 97). Pentru *boare*[2] „pâclă” etc., vezi I.I. Russu, ER, 265.

BÚRĂ[2] „ploaie măruntă şi deasă, chiciură” – Cuvânt probabil autohton. Cf. lituan. ***búris*** (*būrỹs*) „aversă, ploaie”; cf. alb. ***borë*** „zăpadă”.

Scrob[3] (Reg. „groapă cu apă”) – Lat. pop. ***scrŏbŭs** (lat. cl. *scrobs*/*scrobis* „groapă”).

Friul. **Zborá** („a face aburi”) – Lat. ***exburāre** < *exūrĕre* + *(*ab)-bullāre* + **abburāre*.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE[42]

Avram, 1990	=	Andrei Avram, *Nazalitatea şi rotacismul în limba română*, Bucureşti, EA, 1990.
Barić, ARS	=	H. Barić, *Albanorumänische Studien*, *I. Teil*, Sarajevo, 1919.
Biblia, 1914	=	*Biblia adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă.* ...Ediția Sfântului Sinod. Bucureşti, Tipografia Cărților Bisericeşti, 1914.
Biblia, 1975	=	*Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită acum a doua oară..., cu aprobarea Sfântului Sinod, Bucureşti, Editura Institutului biblic şi de misiune ortodoxă al B.O.R., 1975.
Biblia, *Vulg.*	=	*Biblia Sacra Vulgatae editionis*, ...Venetiis, *apud* Nicolaum Pezzana, MDCCXXXVII.
Brâncuş, *Concordanţe*	=	Grigore Brâncuş, *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, Bibliotheca Thracologica XXX, Bucureşti, M.E.N., Institutul Român de Tracologie, 1999.
Brâncuş, SILR	=	Grigore Brâncuş, *Despre evoluția lat.* ***-ulus*** *în română*, în vol. *Studii de istorie a limbii române*, (I), Bucureşti, EA, 2007, p. 158–160 (şi urm.).
Brâncuş, VA	=	Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române,* Bucureşti, EŞE, 1983.
Brugmann, *Abrégé*	=	K. Brugmann, *Abrégé de grammaire comparée des langues indo-européenes*, traduit par J. Bloch, A. Cuny et A. Ernout, sous la direction de A. Meillet et R. Gauthiot, Paris, 1905.
Çabej, InILA	=	Eqrem Çabej, *Introducere în istoria limbii albaneză.* Traducere din albaneză: Adriana Ionescu. *Prefață, note, bibliografie:* C. Poghirc. Editura Universității din Bucureşti, 1997.
Çabej, SE	=	Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I, *Hyrje*. Tiranë, Akademia e Shkencave, Instituti i Gjuhësisë, 1982 (vol II: literele A–B, 1976; vol. III: literele C–D, 1987).

[42] Adresez calde mulțumiri doamnei Cătălina Vătăşescu, cercetător ştiințific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, pentru sprijinul primit la completarea bibliografiei cuvântului *abur*, precum şi pentru observațiile făcute pe marginea unei prime versiuni a acestui articol.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

Caciuperi, 1996 = Apostol N. Caciuperi, *Dicţionar român-aromân*, editat de Katharina Caciuperi-Titz & Herbert-Werner-Mühlroth, Ed. Atlas.

CADE = *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, Partea I: I.-A. Candrea, *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi*, Bucureşti, 1931.

Candrea, *Le consonantisme* = I.-A. Candrea-Hecht, *Les éléments latins de la langue roumaine. Le consonantisme*. Paris, Librairie Émile Bouillon, Éditeur, 1902.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine* [A – Putea], Bucureşti, 1907–1914.

Chivu, 1978 = Gh. Chivu, *Copiştii Codicelui Sturdzan*, în LR, 27, nr. 1, p. 59–71.

Chivu, 1993 = Vezi CS.

Cihac, DEDR = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, II, Francfort s/M – Berlin – Bucureşti, 1870, 1879.

Ciorănescu (CDER) = Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958-1966 (Versiunea românească: *DER. Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Saeculum I.O., 2001).

Coresi, 1577 = Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589.* Text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma. Bucureşti, 1976.

Corominas–Pascual = Joan Corominas, José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, I–V, Madrid, Editorial Gredos, 1991.

CS = *Codex Sturdzanus*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu. [Bucureşti], EA, 1993.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (A – De, F – Lojniţă). Bucureşti, Socec şi Sfetea, (1907) – 1913–1949.

Demiraj, AS = Bardhyl Demiraj, *Albanische Studien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam – Atlanta, GA, Editions Rodopi B.V., 1997.

Densusianu, HLR/ ILR = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I–II, Paris, 1901, 1938. Traducere în limba română: *Istoria limbii române*, I–II, Bucureşti, EŞ, 1961.

Diez, EWR = Friedrich Diez, *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, I, II, (1852), Dritte verbesserte und vermehrte Ausgabe, Bonn, Bei Adolph Marcus, 1869.

Dimitrescu, 1964 = Florica Dimitrescu, *Contribuţii la repartizarea regională a lexicului românesc în secolul al XVI-lea*, în SCL, 15, nr. 4, p. 539–559.

Dimitrescu, 1967 = Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, serie nouă. Tom IV–XIV (Literele D–E; K–Z), Bucureşti, EA, 1965–2010.

Dosoftei, Ps. v. = Dosoftei, mitropolitul Moldovei, *Psaltirea în versuri* (1673), în *Opere*, I., *Versuri*. Ediţie critică de N.A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu. Bucureşti, Minerva, 1978.

DR = *Dacoromania*, Buletinul „Muzeului limbii române”, condus de S. Puşcariu, Cluj, 1920–1948.

Duridanov = Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien*, I Teil, *Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen*, Sofia, 1969.

FEW = Walther von Wartburg, *Französisches etymologisches wörterbuch. Eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes.* 1. Band, A – B. Tübingen, J.C.B. Mohr (P. Siebeck), 1948.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

Gheție, 1978 = Ion Gheție, *Psaltirea Hurmuzachi şi filiația Psaltirilor româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea*, în LR, 27, nr. 1, p. 51–57.

Gheție, 1982 = Ion Gheție, *Banatul şi textele rotacizante*, în LR, 31, nr. 3, p. 238–246.

uglea, 1944 = G. Giuglea, *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der dakorumänischen Sprache*, Sibiu.

Gl. dial. Olt. = *Glosar Dialectal Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu şi Magdalena Vulpe. Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

Guțu, DL-R = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.

Hamp, 1975 = Eric P. Hamp, *Abur*, în RRL, XX, 5, p. 499–500.

Hasdeu, EMR = B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. *Dicționarul limbei istorice şi poporane a românilor*, I–IV, Bucureşti, Socec, 1887–1893; ed. Gr. Brâncuş, I–III, Bucureşti, Minerva, 1972–1976.

Haust, DL = Jean Haust, *Le dialecte wallon de Liège* (*2me partie*). *Dictionnaire liégeois*, Liège, 1933 [2008].

Kokona, *Fj.Sh.-Fr.* = Vedat Kokona, *Fjalor shqip – frengjisht*, Tiranë, 1977.

Krahe = Hans Krahe, *Die Sprache der Illyrier*, *Erster Teil: Die Quellen*, Wiesbaden, 1955.

ILR, II = C. Poghirc, *Influența autohtonă*, în : Academia R.S. România, *Istoria limbii române*, vol. II., Bucureşti, 1969.

Ionescu, 1980 = Adriana Ionescu, *Sufixul românesc* ***-ură***, în LR, nr. 5, p. 501–502.

Ionescu, 1985 = Adriana Ionescu, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din sec. al XVI-lea–al XVIII-lea*, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Limba şi Literatura Română.

LB = *Lesicon / Românescu-Lâtinescu-Ungures-/cu-Nemțescu* / quare/ De mai mulți autori, în cursul' a trideci, si / mai multoru ani s'au lucrat. In Buda. Cu Tipariul' si cu Chieltuelele Tipografiei a Crâiescei Universitâți Unguresci. 1825.

LaurM = August Tr. Laurian, I.C. Massim, *Dictionariulu limbei romane*, Bucureşti, I–IV, 1871–1876.

LEI = Akademie der Wissenschaften und der Literatur – Mainz. *Lessico etimologico italiano. Edito per incarico della Comissione per la Filologia Romanza da* Max Pfister. Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Band I, 1979–1984.

Mardarie, *Lex.* = Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc şi tâlcuirea numelor din 1649*... studiu, note şi indicele cuvintelor româneşti de Grigorie Crețu... Bucureşti, Carol Göbl, 1900.

Mareş, 1982 = Alexandru Mareş, *Filiația Psaltirilor româneşti din secolul al XVI-lea*, în vol.: Universitatea din Bucureşti, Institutul de Lingvistică, *Cele mai vechi texte româneşti*, Contribuții filologice şi lingvistice. Coordonator: Ion Gheție. Bucureşti, p. 207–261.

Mareş, 2006 = Alexandru Mareş, *Cărți populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuții filologice*, Bucureşti, FNŞA, 2006.

MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Micul dicționar academic*, 4 vol., Bucureşti, UE, 2001–2003.

Meyer, EWA = Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.

Meyer, 1892 = Gustav Meyer, *Albanesische Studien*, III., *Lautlehre der indo-germanischen Bestandtheile des Albanesischen*, Viena, 1892.

Meyer-Lübke, *Grammaire* = W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, t. II, *Morphologie*, Paris, 1895.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

Miklosich, AlbF	=	Franz Miklosich, *Albanische Forschungen,* I. *Die slavischen Elemente im Albanischen* (Denkschriften der Akademie, Wien, XIX, 1870, p. 337–374), II. *Die romanischen Elemente im Albanischen* (DAW, XX, 1871, p. 1–88).
Orel, AED	=	Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Bril, Leiden - Boston - Köln, 1998.
Papahagi, DDA	=	Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân*, *general şi etimologic*. Ediţia a doua, augmentată. [Bucureşti], EA, 1974.
Parlangèli, *StMs.*	=	Oronzo Parlangèli, *Studi Mesapici* (Iscrizioni, lessico, glosse e indici), Milano (Mem. Ist. Lomb. – Acc. Sci. Lett., vol. XXVI), 1960.
Pascu, SR	=	Giorge Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti – Leipzig – Viena, Ediţiunea Academiei Române, 1916.
Petrovici, 1965	=	Emil Petrovici, *Note etimologice. Abur.* În CL, X, 1965, p. 357–358.
PH, (2005)	=	*Psaltirea Hurmuzaki*, vol. I, Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu; vol. II. *Indice* de cuvinte, de Rovena Şenchi. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti, EA, 2005.
Philippide, *Principii*	=	Alexandru Philippide, *Principii de istoria limbii*, 1894, în *Opere alese. Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil. Cu un studiu introductiv şi comentarii de G. Ivănescu. Bucureşti, EA, 1984 (pp. 1–225).
Pisani, 1947	=	Vittore Pisani, *Albanica*, în „Revue des études indo-européennes”, Tome IV, fasc. 1–2, Bucarest – Paris, p. 5–20.
Poghirc	=	vezi ILR, II.
Pokorny, IEW	=	Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern und München; Band I–II, 1965.
PS, (1916)	=	*Psaltirea Scheiană*, ed. critică de I.-A. Candrea, II. *Textul şi glosarele*, Bucureşti.
Psalmii, 1993	=	Bilioteca Scripturii, XI, *Psalmii*, Arhiepiscopia romano-catolică, Bucureşti [Milano, Garzanti Editore].
Puşcariu, EW	=	Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I, *Lateinisches Element*..., Heidelberg, 1905.
Puşcariu, LR, I / II	=	Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, Editura Fundaţiilor Regale, 1940; vol. II, *Rostirea*, Bucureşti, EA, (1959) 1994.
REW[3]	=	W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 1935. (7., unveränderte Auflage, 2009.)
Russu, *Ilirii*	=	I.I. Russu, *Ilirii. Istoria – Limba şi onomastica – Romanizarea*, Bucureşti, EA, 1969.
Russu, ER	=	I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*. *Fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, EŞE, 1981.
Sala, *Contributions*	=	Marius Sala, *Contributions à la phonétique historique du roumain*, Paris, Éditions Klinksieck, 1976.
Sala, IER	=	Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, „*Etymologica*” 20, Bucureşti, EA, 2005.
Schmidt, KZ	=	Manfred Erwin Schmidt, *Untersuchungen zur albanischen Sprachgeschichte*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, begründet von A. Kuhn”, 57. Band, Götingen, 1930, p. 1–42.

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)

Scriban = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, Inst. de arte grafice „Presa bună”, 1939.
SDEM = N. Raevschi, M. Gabinschi (redactori), *Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti*, Chişinău, ESV, 1978.
SJP = *Słownik języka polskiego*, ułożony pod redakcją Adama Kryńzskiego i Władisawa Niedźwiedzkiego. Tom IV, Warszawa, 1908.
Topciu–Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicţionar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iaşi], Polirom, 2003.
Vătăşescu, 1997 = Cătălina Vătăşescu, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparaţie cu româna*, Ministerul Educaţiei, Institutul Român de Tracologie, „Bibliotheca thracologica”, XIX, Bucureşti.
Vătăşescu, 1999 = Cătălina Vătăşescu, *Alb.* ***-ullë****, rom.* ***-ură*** *în cuvinte de origine latină*, în LR, XLVIII, nr. 1–2, p. 173–178.
Vătăşescu, 2006 = Cătălina Vătăşescu, *Studii româno-albaneze. Note semantice şi etimologice*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, „*Etymologica*” 26, Bucureşti, EA.
Vinereanu, 2008 (2009) = Mihai Vinereanu, *Dicţionar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, Bucureşti, Alcor Edimpex.
Wald–Sluşanschi, ILIE = Lucia Wald, Dan Sluşanschi, în colaborare cu Francisca Băltăceanu, *Introducere în studiul limbii şi culturii indo-europene*, Bucureşti, EŞE, 1987.
Walde–Hofmann, LEW = Alois Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, 3 neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, I, II, Heidelberg, 1954.
Walde–Pokorny/ WP = Alois Walde, Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen*, I−III, Berlin − Leipzig, vol I, 1930; vol. II. 1927.
VLW = Aug. Doutrepont, Jules Feller, Jean Haust, *Vocabulaire général de la Langue Wallonne*, în „Bulletin de la Société Liégeoise de Littérature Wallonne”, N°s 1 et 2, 1906, p. 59 şi urm. Vezi: www.archive.org/ stream/bulletindudict.

DIFFICULTIES OF THE ROMANIAN ETYMOLOGIES: **ABUR**

Abstract

Based on new research into Romanian and Albanian historical phonetics, the author demonstrates that both Rom. *abur* and Alb. *avull* (with the older/ Geg. form *abull*) „steam, vapour” have a Vlg. Latin origin: ***abbŭlus*** < Lat. *albŭlus* „(something) *whitish* (such as the whitish *vapours* exhaled in cold air)” + an hypothetical Daco-Moesian **awolo* „breath” + Vlg. Lat. **abbŭllus*, back formation from **ab-bullāre* „to steam” (< *bullāre* „to seethe, to bubble up”), cf. **abburāre* „to burn, to singe” but also (dialectal) „to boil over, to seethe” etc.

Cuvinte-cheie: abur, vapori fierbinţi, suflare; legi fonetice istorice româneşti şi albaneze; cuvinte latine populare moştenite; substratul traco-dac al limbii române; comparaţia indo-europeană; contaminarea fonetică/ semantică.

Keywords: steam, hot vapours, breath; historical-phonetic laws in Romanian and Albanian; inherited Vlg. Latin words; Thraco-Dacian substratum in Romanian; Indo-European comparison; phonetic/ semantic contamination.

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10, apart. 40

BDD-A534 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:29 UTC)